

ELKARRIZKETA

Eva Ferreira,
UPV/EHUko errektorea:
*«Gizarteak orain
dela hogeit urte baino
bereago sentitzen du
UPV/EHU»*

ERREPORTAJEA

Argi bezainbat itzal
Argindarraren faktura deszi-
fratzeko lanean

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEAErakunde autonomiaduna
Organismo Autónomo delEUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

EZTABAIDA

Sare sozialak eta Internet
Askatasunak eta
betebeharrak orekatuta
daude?

OSASUNA

Loaren medikuntza,
zahartze osasungarria

CARLOS JAVIER EGEA
SANTAOLALLA

GRAMATIKA

«Egin» aditzaren
zenbait erabilera
gogorarazten (eta II)

TOMAS ARZUBIALDE

NORMALIZAZIOA

Garena eta esaten
duguna: euskara
hizkuntza sexista da?

PILAR KALTZADA

ADMINISTRAZIOA EUSKARAZ

Zuzendaritza:

Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea (IVAP)

Koordinatzailea:

Xabier Amatria

Diseinua, fotokonposizioa eta inprimatzea:

Itxaropena S.A.

Ilustrazioak:

Concetta Probanza

Zenbaki honetako lankideak:

Kaxildo Alkorta, Xabier Amatria, Idoia Apaolaza, Tomas Arzubialde, Begoña Ayerdi, Mikel Ayllon, Urtzi Barrenetxea, Oihana Cabello, Carlos Javier Egea, Miel A. Elustondo, Irene Fernandez, Pilar Kaltzada, Luma, Nerea Pikabea, Iñaki Serrano, Aitor Urkiola, Izaskun Zuntzunegi

ADMINISTRAZIOA EUSKARAZ aldizkarian argitaratutako artikulak berriro daitezke bai osorik, bai zatika, baina artikulak nondik atera diren aipatu behar da beti.

ADMINISTRAZIOA EUSKARAZ aldizkariak ez ditu derrigor bere egiten artikulua eta kolaborazioetan agertzen diren iritziak.

ISSN: 1576-5563

Legezko Gordailua: BI-1141-93

Egilea: Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea

Donostia-San Sebastián 1,
01010 VITORIA-GASTEIZ
Tel. 945 01 76 37
www.ivap.euskadi.net

Aurkibidea

2 *Marraskia*

AITOR URKIOLA «BRONTXE»

4 *Pertsonaia*

Haizea Martiartu

NEREA PIKABEA

6 *Pasadizoak*

Martxoaren 8a

KAXILDO ALKORTA

7 *Elkarrizketa*

Eva Ferreira:

«Gizarteak orain dela
hogeitaz urte baino bereago
sentitzen du UPV/EHU»

MIEL A. ELUSTONDO

12 *Erreportajea*

Argi bezainbat itzal.

Argindarraren faktura
deszifratzeko lanean

JON ARIZKUN

18 *Leihatila*

Negu gau bateko ametsa

MIKEL AYLLON

[ARIKETAK]

19 *Eztabaida*

Sare sozialak eta Internet.

Askatasuna eta betebeharrak
orekatuta daude?

OIHANA CABELLO

24 *Gramatika*

«Egin» aditzaren zenbait
erabilera gogorarazten (eta II)

TOMAS ARZUBIALDE

26 *Giza baliabideak*

Nola sustatu motibazioa eta
ilusioa pandemia garaian?

IDOIA APAOLAZA

28 *Leihatila*

Tele-lanetik Tele-avatarrera

IÑAKI SERRANO LASA

30 *Osasuna*

Loaren medikuntza,
zahartze osasungarria

CARLOS JAVIER EGEA SANTAOLALLA

32 *Normalizazioa*

Garena eta esaten duguna:
euskara hizkuntza sexista da?

PILAR KALTZADA GONZÁLEZ

34 *Denbora-pasak*

LUMA

HAIZEA MARTIARTU,

SAXOFOI-JOTZAILEA:

«*Saxofoia sentimenduak adierazteko oso tresna ona da, oso espresiboa da*»

NEREA PIKABEA
KAZETARIA

Argi izpi txikitxo baten pean ageri da Haizea Martiartu (Markina-Xemein, 1991) saxofoia jotzen, begiak itxita, barruan daukana askatu, eta isil-isilik, entzuten dagoenarekin bat egingo balu bezala. Magia eta heldutasun handia ditu markinarrak ateratako soinuak. Saxofoiarekiko eta jazzarekiko lilurak eraman zuen Markinatik Bartzelonara duela hamahiru urte, eta, geroztik, bertan bizi da. Filosofia ikasketak egiteaz gain, saxofoi eta jazz eskolak hartu ditu. Duela bi urte amaitu zituen Goi Mailako jazz ikasketak. Euskal doinuak jazzez jantzi, eta bere lehen diskoa aurkeztu berri du orain gutxi Bilboko Arriaga antzokian, Loraldia jaialdiaren barruan, 30 urte bete zituen egunean, hain justu.

Folketik Jazzera Ensemble diskoa Durangoko Azokan kaleratu zenuen arren, koronabirusa dela eta, orain, martxoan, aurkeztu duzu jendaurrean, Bilboko Arriaga antzokian. Zer moduzkoa izan zen emanaldia?

Kontzertu hau guztiz ahaztezina izan da niretzat. Nahiz eta aurretiaz beste talde batzuekin hainbat antzokitik jo izan dudana, inoiz ez nukeen imajinatuko bertan emanaldia eskainiko nuela, eta gainera, nire lehen diskoa Arriagan bertan aurkeztuko nuela. Emanaldia hunkigarria eta berezia izan zen. Jotzeko gogo handia genuen, eta uste dut musikari guztien ilusioa entzuleei helaraztea lortu genuela. Gainera, entzule asko izan genituen: 180 bat. Ezustekoa izan zen, eta opari ederra. Oso eskertuta gaude etorri ziren guztiekin!

Hainbat euskal doinu jazz musikaz jantzi dituzu. Zer egin duzu zehazki?

Goi mailako ikasketen amaierako kontzertua izan zen abiapuntua. Kontzertu horretarako konposatzen hasi nintzen, eta konturatu nintzen, nahi barik, euskal eragina zuten doinuak sortzen nituela, txikitik entzundako musikak eragin handia zeukala nigan. Momentu hartan, herrimin pixka bat ere baneukan, Euskal Herrira itzultzeko nahia. Orduan, erabaki nuen hainbat euskal doinu hartu, eta horrekin esperimentu edo jolas txiki bat egitea. Doinu nagusia ahalik eta gehien errespetatuz, azpiko musikarekin jolas egin dut: akordeak eta erritmoak pixka bat aldatu, eta jazz itxura eman diet.

Kantu horiei beste bizialdi bat eman diezula esan daiteke?

Bai. Entzulea bere konfort tokitik aterarazten du, ze azken batean ez dira bertsio klasiko batzuk, ukitu esperimental bat daukate. Hor dago grazia, eta hor dago jokoa.

Ze irizpideren arabera aukeratu dituzu kantak? Lotura emozionalik al duzu hautatutako abestiekin?

Erabakia oso pertsonala izan da. Gaztetan entzun ditudan kantuak dira, teknikoki nire konposatzeko erarekin ondo lotu direnak, niretzako moldatzeko errazak izan direnak, inspiratu nautenak.

CDa grabatzeko, inguruan dituzun musikariak hautatu dituzu, kataluniarrak.

Ni, profesionalki, Bartzelonan hazi naiz. Beraz, nire inguru profesionalean izan ditudan lagun eta musikarekin grabatu ditut kantuak.

Ekoizpena, ordea, Gaztelupeko Hotsak-Arrabal diskoetxearekin egin duzu.

Produktu hau Euskal Herrira bideratuta dago batez ere, eta, horregatik, argi nuen Euskal Herriko diskoetxe batekin grabatuko nuela. Diskoaren diseinua Sastakak egin du, Jone Bengoa ilustratzaile eibartarrak. Interesgarria izan da diseinua neska euskaldun batekin egitea, eta oso pozik nago emaitzarekin!

Egin dezagun atzera. Nolatan hasi zinen saxofoia jotzen ikasten?

Kasualitatez hasi nintzen ni musika munduan, zortzi urterekin. Egun batean, Markinako musika bandakoak etorri ziren eskolara, musikako klaseak

eskaintzera. Eta nik, etxean baimenik eskatu barik, izena eman nuen. Umetan, Disneykoaren moduko musika asko kontsumitzen genuen, eta marrazki bizidun horietan jazza eta antzeko musika asko zegoen.

Herri txiki euskaldun batean jaio, eta jazz musikari izatera iritsi. Ez da oso ohikoa, ezta?

Jazza gustuko zuen inor ez nuen inguruan, ez etxean, ez kalean. Hamasei bat urterekin, Interneten eta, musika desberdinak ikertzen hasi nintzen, eta halako batean, jazzarekin topo egin nuen. Ohartu nintzen hori zela urte askoan gustuko izan nuen musika, baina ez nekien nola zuen izena. Garai bertsuan, beste saxofoi irakasle bat ekarri zuten Markinara, eta berak utzi zidan lehen jazz diskoa, Dexter Gordon saxofoi-jotzailearena. Disko horrekin maitemindu egin nintzen. Goitik behera, buruz ikasi nuen dena.

Handik bi urtera, Bartzelonara joatea erabaki zenuen musika ikasketekin segitzera.

Nire maisu berria ezagutu, eta, hurrengo udan, Zarauzko jazz mintegira joan nintzen. Han jazzarekin aurrera segitzeko gogo handia sortu zitzaidan. Eta han ezagutu nituen, gero, Bartzelonan, irakasle izan ditudanak.

Erraza al da goi mailako trebakuntza jasotzeko tokia lortzea?

Hemezortzi urterekin, oraindik, ez neukan goi mailako ikasketak egiteko maila nahikorik. Orduan, Filosofia ikasten hasi nintzen Bartzelonan, eta arratsaldetan, berriz, Taller de Musics eskolara joaten nintzen, jazz eskolak jasotzera. Eskola horretan, Rosalia bezalako jendea ezagutu nuen. Filosofiako ikasketak amaitu nituenean, goi mailako musika ikastegian sartzeko proba gainditu, eta bertan egon naiz orain dela bi urte arte.

Nolako musika tresna da saxofoia? Ze soinu ateratzen du?

Aurreneko hartu-emanerako musika tresna nahiko erraza da, oso atsegina eta esker onekoa. Soinua ateratzea erraza da. Tresna nahiko eskuragarria eta ezaguna da. Baina, zaila da saxofoiarekin soinu polit bat ateratzea, zuk nahi duzun soinu konkretu hori ateratzea. Urte askotan, nire lana izan da nire soinua aurkitzea, eta orduak pasatu ditut nota soil bat praktikatzen, nota luzeak egiten. Saxofoia sentimenduak adierazteko oso tresna ona da, oso espresiboa da.

Teknika berezi bat behar da saxofoia jotzeko?

Hasieran, erraza da putz egin eta soinu txikitxo bat ateratzea, baina soinua benetan menderatzeko, teknika konkretu bat behar da. Haizezko tresna guztiekin eta abeslariarekin ere gertatzen da. Diafragmaren kontrola edukitzea oso garrantzitsua da eta, horrez gain, ahokadura ere bai; hau da, ahoa aho-piezan jartzeko era, ezpainak eta mihia jartzeko modua. Hori denborarekin lantzen da.

Bizimodua atera daiteke jazzetik edo saxoa jotzetik?

Gaur egun, musikatik bizitzea ez da erraza, baina bizi daiteke. Ez gara konturatzen zenbat musika kontsumitzen dugun egunean zehar: telebistan, irradian, kotxean, etab. Hala ere, batzuetan ematen du gizartea ez dela konturatzen horretaz. Musika hori musikari batzuek egin dute. Beraz, musikatik bizi daiteke, baina kultur produktuei, oro har, ez zaie merezi duten balioa ematen. Musikariok ez daukagu babes handirik.

Gaur egun, talderen batean jotzen duzu edo bakarlari zbiltza?

Hainbat taldetan egon naiz. Soul edo pop estiloko bi taldetan ibili naiz, funky talde batean ere bai. Baina, gaur egun, gehienbat, kolaborazioak egiten ditut talde desberdinekin; batez ere nire proiektuekin buru-belarri nabil eta lan asko daukat.

Agertoki gainean zaudenean, baduzu ohitura bereziren bat?

Ez, ez daukat. Zerbait aipatzearren, agertokira atera aurretik, lasaitasun eta isiltasun momentu bat edukitzea gustuko dut. Ez naiz oso superstizioso. Baina, agertokiak badu magia moduko bat. Agertokira igo, eta gure izaera pixka bat aldatu egiten da. Lehen ez bezala, orain ahaldunduta sentitzen naiz.

Ze jazz musikariren eragina daukazu? Nork liluratu zaitu?

Batez ere, jazz saxofoi-jotzaile klasikoak, betikoak, jazz masterrak. Haiek izan dira nire inspirazioa. Dexter Gordon, adibidez, lehenengoz entzun nuena, garrantzitsua eta eragin handikoa izan zen. Horrez gain, saxofoi altoaren munduan klasikoak izan direnak... Horietako bat Charlie Parker da. Cannonball Adderley da beste bat.

Aurrera begira, zer egitea gustatuko litzazuke? Ba al duzu proiekturen bat eskuartean?

Oraingoz, nire helburua da disko hau ezagutaraztea eta emanaldiak eskaintzea. Spotify-n entzungai eta eskuragai daude kantuak. CDa, berriz, www.haizeamar-tiartu.com webgunean eskuratu daiteke.

Zure etorkizuna jazzari lotuta ikusten duzu?

Musikarekin lotuta ikusten dut nire etorkizuna. Jazzari buruz asko hitz egin dugu, baina nik neure burua, batez ere, musikari gisa ikusten dut, ez jazzekoa bakarrik. Nire identitatea hori da: ni musikaria naiz. Neure formazioa gehiago osatu nahiko nuke, eta baliteke Europako iparraldera joatea ikasketak hobetzera. Egunen batean, Estatu Batuetara ere bidaiatxo bat egingo dut, bertako musika eszena ikusteko, zeren azken batean jazzaren sorterria baita. Ate asko daude zabalik, eta oraindik ez dakit ze bide hartuko dudana. ■

Martxoaren 8a

KAXILDO ALKORTA

LAGUNA

Emakumeen Nazioarteko Eguna pasa berria dugu. Ipuin bat ekarri dut hona, gizasemeen eta emakumeen artean mundu denetik emakumeen bizitza gizonen mendekoa izanda, denetik berdintasunaren alde aspaldi samarrean pilpilean dugun lehia modu xumean adierazten digulakoan. Ipuina xaloa dela iruditzen zait niri; ergela dela iritziko dionik ere izango da, gai honek gaur egunean bereganatua duen arreta eta garrantzia kontuan hartuta. Dena den, ipuinak laburrak izan ohi dira eta, labur horretan, gainean jartzen zaiena baino askoz gehiago ezin dute jaso. Tira ba.

Ipuin hau izen handiko idazle batena da, ez oraingoa –igartzen zaio–, ezta antzina-antzinakoa ere.

Kontua da bi senar-emazte bizi zirela baserri batean eta eztabaidak izaten zituztela sarritan, zergatik eta, senarrak behin eta berriz esaten zuelako gizonaren egin-kizunak betetzea emakumearenak baino zailagoak zirela, eta emakumeek ez zutela ezertarako balio. Emaztea, noski, bi belarrietaraino eginda zegoen. Eta sesio askoren ondoren, halako batean, gizona, asko kostata, bairatu zen bien eginkizunak aldatzera, egun batean besterik ez bazen ere: hurrengo egunean, emazteak soroko lanak egingo zituen, gizonaren lanak; eta senarra etxean geratuko zen emaztearenak betetzen.

–Entzun ondo! –esan zion andreak etxetik irten aurretik–. Behiak eta ardiak halako ordutan larrera atera behar dituzu. Txitei jaten eman behar diezu, eta kontuz zaindu, galdu ez daitezten. Bazkaria ere prestatu behar duzu, eta iztupa landu, gurina irabiatu eta, batez ere, ez ahaztu artatxikia biltzea.

Hala, emaztea sorora joan zen, eta senarra etxean geratu.

Gizonak behiak ukuilutik atera orduko, beste animaliak urrun zebiltzan, eta haien bila joan zen larrera ekartzeko. Lortu zuen, ez kosta barik, larrean biltzea behiak, ardiak, astoa eta txerriak.

Etxean sartu eta txitak bata besteari lotzen jardun zuen hegazti harrapariek eraman ez zitzaizten. Lokarriaren muturretako bat oilo amaren hanka bati lotu zion; hala, elkarrekin ibiliko ziren eta ez zen bat bera ere galduko.

Ikusia zuen emazteak artatxikia bildu ahala, oreka egiten zuela, eta bera ere gauza bera egiten saiatu zen. Eta batera gurina irabiatzeko, gerrian lotu zuen esne-gainaren ontzia.

–Artoa prest dudanean, gurina ere prest edukiko dut –pentsatu zuen.

Hiru lan haiek batera egiten hasi eta berehala, oiloaren karaka larria eta txiten txio-txio biziak entzun zituen. Oilategian zer gertatzen zen ikusi nahian, arin-arinka hasi zen oilotokirantz, estropezu egin zuen, erori, eta esne-gainaren ontzia hautsi egin zitzaion.

Oilategitik atera zenean, ikusi zuen miru handi-handi batek airean zintzilik txitak eta oiloa zeramatzala. Harrituta hegaztiei begira zegoela, txerri bat etxean sartu, bizkor, oramahaia behera bota eta lurrean zabaldutako oreka jateari ekin zion. Beste txerri bat artatxikitan sartu zen.

Halakoa zen anabasa, gizonak ez zekien zer konpondu ere.

Emaztea itzuli zenean, oilategian begiratu eta ez zuen txitarik ikusi.

Presaka jaitsi zaldi gainetik eta etxean sartu zen.

–Non daude txitak eta oiloa? –galdetu zion gizonari.

–Miruak eraman ditu. Oiloari lotu dizkiot txitak, baina mirua izugarri handia zen, eta denak eraman ditu, txitak eta oiloa.

–Bazkaria prest al dago?

–Zer bazkari eta zer...! Sua itzali egin da. Ikusten duzu.

–Irabiatuko zenuen, bada, gurina!

–Ez. Etxe-aurrean arin-arinka nindoala irrist egin, eta jausi egin naiz, ontzia puskatu egin da eta txerriek jan dute esne-gaina.

–Eta zer da lurrean zabaldua dagoen oreka hau dena?

–Txerri zikinak! Etxe-aurrean nengoela, etxe barruan sartu dira, eta batak ogi-orea jan du eta besteak, artatxikia.

–Bai, bai! Ederkitxo egin duzu zure lana! –esan zuen andreak–. Nik, berriz, zuk egun osoan goldatzen duzun hainbeste goldatu dut eguerdirako.

–Bai! Izan ere, soroan gauza bat baka-rrik egin behar da. Hemen ordeka, asko, eta guztiak batera: animaliak larreratu, bazkaria prestatu, txitak zaindu... gauza asko. Eta nola konpondu?

–Ni konpontzen naiz ba! Ondo gainera eta egunero! Ikusi duzu. Eta hemendik aurrera eztabaidarik ez! Amaitu dira! Eta inoiz ez ezazu esan emakumeen lana ez dela ezer, eta egiten duguntxoa erraza denik.

Norena da ipuina? Leon Tolstoi errusiarrena (1828-1910). Sasoi hartan, ez Errusiako datxetako (baserrietako) mujik andreak (baserritar andreak), ez mundu buelta osoko inongo txokotakoek ez zuten ospatzen emakumeen nazioarteko egunik. Eta ipuinak dioena, umeentzakoak dirudien arren, asko esatea zen orduan. Gaur egun ere, baserritar, herri txikitar, hiri handitar, ezikasi, eskolatu, andrezko, gizonezko, erreibindikatzaile asko eta askoren etxeetan ere... Zer uste? ■

Eva Ferreira,

UPV/EHUko ERREKTOREA:

*«Gizarteak orain dela
hogei urte baino bereago
sentitzen du UPV/EHU»*

MIEL A. ELUSTONDO

HIZKUNTZALARIA

Errektore izendatu zaharra ez da Eva Ferreira Garcia (Barakaldon, 1963). Ekonomialari

eta matematikari da, eta eskarmentu handikoa Euskal Herriko Unibertsitatearen kudeatze lanetan. Oraingo egunean, berriz, UPV/EHUren goren graduko postuan da. Iaz, pandemia gogorren jotzen ari zen garaian, hausnar egin, eta berezko duen baikortasunez jokatzuz aurkeztu zuen bere burua gure unibertsitate publikoaren errektore kargurako, aurreko errektore Nekane Balluerkaren babes beroa bere baitan sentiturik.

Lehenago ere ardura karguak izanak dituzu: gure unibertsitatearen idazkari nagusi eta Euskal Unibertsitate Sistemaren Kalitate Agentzia dugun Unibasq-en zuzendari izana zaitugu. Kudeatze lanean eskarmentuduna zara...

Bai, barru-barrutik ezagutzen dut unibertsitatearen funtzionamendua eta, nire burua errektore kargurako hautagai aurkeztu nuelarik, ondo baino hobeto nekien non sartzen ari nintzen. Zenbaiten irudiko, esker txarreko lana duzu unibertsitatea kudeatzea, baina ezer lortzen duzunean, esker oneko bihurtzen da. Bestalde, zuk kudeaketa hitza erabili duzu, baina hori baino egokiago litzaiteke «unibertsitate politika» erabiltzea. Nahiago dut izendapen hori, gure lana ez baita, bakarrik, kudeaketa, baizik eta erabakiak hartzea, eta haiek gauzatzeko bideak jartzea. Horren barruan da kudeaketa, jakina. Diskurtsoa bakarrik ez, kudeaketa hutsa ere ez, beraz. Kudeaketa eta politika, biak. Gure unibertsitatea transatlantiko baten modukoa da, mantso-mantso mugitzen da, baina mugiaraztea lortuz gero, nekez geldiaraziko eta itzularaziko du inork.

Ekonomialaria eta matematikaria zara, nahiz unibertsitate politikan zaren oraingo egunean. Leizerik bada bi lanen artean, ala?

Esan behar dut errektore naizenetik ez dudala eskolarik ematen. Baina errektore izendatu aurretik, beti jardun dut klaseak ematen. Bai idazkari izan nintzen garaian, edo Unibasq-en jardun nuen, ez nion utzi irakasteari. Hortxe izan ditut beti master eskolak eta ikerketa arloa. Bistan da, orain ezinezkoa zait besterik egitea, denbora guztia hartzen dit errektore lanak. Hala ere, hor dira beti asteburuetakoa parentesiak, eta hortxe saiatzen naiz ikerlanari tartetxo bat egiten eta lehendik konprometituak nituen zenbait ikasleren doktore tesiak bideratzen laguntzen. Lehen, nire jardua

«Gure unibertsitatea transatlantiko baten modukoa da, mantso-mantso mugitzen da, baina mugiaraztea lortuz gero, nekez geldiaraziko eta itzularaziko du inork»

na irakaskuntza eta ikerketa ziren, kasik erabat. Kudeaketak nire denboraren zati oso txikia hartzen zuen. Orain, aldiz, kudeaketak kentzen dit denbora gehiena. Hala ere, ez dut ahaztu nahi nondik natorren, niretzat garrantzi handikoa baita ikasleekin eta ikerlariarekin harremanetan izatea. Horrek gaztetu egiten nau, gainera! Kar, kar...

Jakinarazi didatenez, larunbat goizak ere hartuak dituzu: lau ordu ematen dituzu euskaltegian...

Bai, hori ere bai. Ikasleen batez bestekoa hogeit urtekoa da. Nik, aldiz, puskaz gaintzen dut batez besteko hori. Oso gustura joaten naiz euskaltegira. Errektore naiz Euskal Herriko Unibertsitatean, eta ikaslea, berriz, euskaltegian.

Zenbait unibertsitatetan, kanpoko profesionalen eskuetan utzia dute kudeaketa. Zer diozu horretaz?

Ondo iruditzen zait, baina lehena berriz ere: kudeaketa ez da politika, eta giltza da politika. Kasu honetan, unibertsitate politika. Eta, honenbestez, politika hori nork erabaki behar duen da galderarik garrantzizkoena. Baliteke guk nahiko

profesional ez izatea kudeaketa profesionala gauzatzeko. Baliteke. Hala ere, hainbat teknikari ditugu, hainbat zuzendari eta gerente, hainbat langile zerbitzu juridikoetan lanean edo enpresaren eta unibertsitatearen arteko harremanak lantzen... Baina goren mailako politika egitekotan, unibertsitatea ezagutu beharra dago: zer den prestakuntza, zer den ikerketa. Unibertsitatea ez da ohiko enpresa, UPV/EHUren output edo emaitza inportantea giza kapitala da; ez gara mekanika piezak konpontzen ari, adibidez. Unibertsitatearen norabidea gidatu nahi duenak barrutik ezagutu behar du etxea.

Errektore kargura aurkeztu zenuen zeure burua...

Neke handiak ibili nituen. Ikaragarri gustatzen zaizkit irakaskuntza eta prestakuntza, ikaragarri. Hein berean, ikerketa! Errektore kargua hartzeak haiei uko egitea dakar, urte batzuetan, behintzat. Oso adiskide dut aurreko errektorea, Nekane Balluerka, primeran konpondu izan gara beti eta haren babesarekin sentitu dut. Horrek erabakia hartzen lagundu zidan, jakina. Nekaneren babesarekin batera, beste zenbait jenderena ere jaso nuen, eta horrek pentsarazi zidan beharbada txanda heldua zitzaidala. Batarekin eta bestearekin hitz egin nuen, eta talde ona osatu nuen, ni gustura eta indarrez sentitzeko. Eta iaz, pandemian geundela, inguruan jendea hondoa jota, eta ni, aldiz, nahiko adoretzu eta baikor—baikor bainaiz, izatez—, aurrera egitea erabaki nuen. Pandemia inflexio puntu gertatu zitzaidan: orduantxe erabaki nuen gure unibertsitatea lideratuko nuela. Begira, nik UPV/EHU ikasi nuen, bertan ikasi zuten nire seme-alabek ere... eta, nolabait, unibertsitate honekin zorretan nengoela sentitzen nuen. Errektore kargutik, beharbada, kitatuko dut zor hori.

UPV/EHUren funtzionamenduaren giltzetarik bat finantzazioa da beti. Baze-nuen horren kezkarik?

Aurrekontua beti da gakoa. Pandemia garaian, berriz, ikuskizun zen aurrekontua. Egia da lehendik adostua genuela Unibertsitate Plana Eusko Jaurlaritzarekin, baina ez genekien pandemiak horri eragingo ote zion. Hezkuntza sailburuarekin hitz egin, eta ez zuten dudarik izan: Unibertsitate Planari bere horretan eustearen alde egin zuten. Guk bagenuen kezkarik, jakina, aurreko krisian murrizketak unibertsitateraino heldu baitziren. Orain, berriz, bestela jokatu du Jaurlaritzak, zentzu onez, nire iritziz. Jaurlaritzaren finantzazioa dugula, batetik, eta Europatik datorrena, bestetik, gure lana lasai egiteko moduan gara. Finantzei dagokienez, edozein krisi beti da kezka-iturri.

Unibertsitate publikoa izateak lan egiteko modu jakin bat, izateko modu bat ere markatzen duela esan zenuen errektore izendatu ondoko lehen elkarrizketan...

Enpresa pribatu batean, zerbait ez badabil, itxi eta kito da, kasu askotan. Izaera publikoa duten entitateek bestela funtzionatzen dute, askoz ere ardura handiagoa dakarte. Unibertsitate publikoaz den bezainbatean, giza kapitala dugu lehen ondasun, hau da, pertsonak, mundura irtengo diren herritarrak. Gure ardura da haiei albait prestakuntzarik onena eskaintzea. Pertsonen prestakuntzarekin batera datoz, bestalde, ikerkuntza, ezagutzaren transferentzia eta beste. Horretarako, diru publikoa baliatzen dugu unibertsitatean, gehienbat, eta ardura hori burutik kendu ezinik nabil. Unibertsitatera joateko aukerarik izan ez duen jende asko ari da UPV/EHU ordaintzen, eta hori aintzat hartu behar dugu: gure gizarteak merezi du; merezi du gardentasunez jakitea zertan diren gure giza kapitala, ikerkuntza, ezagutzaren transferentzia. Nik nahiko nuke gizarteak UPV/EHU bere unibertsitate-tzat senti dezan.

BABESA

«Soziometroaren arabera, baloraziorik onena duen erakundea da unibertsitatea. Babes hori badugu, beraz. Baina nire pertzepzioa da prestakuntzagarik garela ezagunak eta ondo baloratuak, eta ez, aldiz, ikerkuntzagarik. Eta, are gutxiago, ezagutzaren transferentziagarik. Ziur. Askok uste dute enpresa eta unibertsitatea zein bere bidetik dabiltzala, eta uste hori okerra da, edo gezurra da. Harreman handiak ditugu. Gizartearen babesa bai, badugu, baina ez gaitu behar bezala ezagutzen. Hobeto ezagutu behar gaitu, zer egiten dugun jakin behar du».

«Jaurlaritzaren finantzazioa dugula, batetik, eta Europatik datorrena, bestetik, gure lana lasai egiteko moduan gara»

Ez ote du, bada, beretzat sentitzen?

Gero eta bereago sentitzen duela esango nuke. Horretan, pandemiak «gure alde» egin du, hein batean, bederen. Alegia, esan nahi dut, pandemiak inoiz ez bezala eraman duela Euskal Herriko Unibertsitatea hedabideetara. Hortxe ari gara egunero-egunero, honetaz eta hartaz azalpenak ematen. UPV/EHUko irakasleak dira. Zoritxarrez, pandemiak eraman gaitu hedabideetako lehen lerrora. Dena dela, ez dut dudarik gizarteak orain dela

hogei urte baino bereago sentitzen duela UPV/ EHU.

UPV/EHUko irakasleak hedabideetan izateak ikusgarritasuna eman dio unibertsitate publikoari, bistan dena. Medikuntza eta Erizaintza fakultate berria Bilboko Basurtun ezartzeak ikusgarritasun hori areagotuko du?

Jakina, baietz. Hala ere, eta eraikin fisikoak inportanteak diren arren, hori bezain inportante da sentsazioa transmititzea. Alegia, halako eta halako fakultateaz ari garenean ere, beti «Euskal Herriko Unibertsitatea» eranstea. Zernahi dela ere, gure marka ezartzea: Euskal Herriko Unibertsitatea. Ni ez naiz, esaterako, Farmazia fakultateko errektorea, Euskal Herriko Unibertsitateko errektorea baizik. Pedagogia egin behar dugu, eta zernahi egiten dugula ere, marka ezarri. Araban garela, Bizkaian nahiz Gipuzkoan, Euskal Herriko Unibertsitatea gara, gure unibertsitate publikoa.

UPV/EHUren Medikuntza eta Erizaintza fakultate berri hori badator?

‘NUMERUS CLAUSUS’

«Unibertsitate guztiek dute *numerus clausus*. Infiniturik ez da posible. Ez genuke tokirik. Eta, are gutxiago, adibidez, medikuntza ikasketak egiteko. Ezinezkoa litzateke milaka ikasle medikuntza ikasketak egin eta ospitaleetan izatea praktikak egiten. Ez da posible. Fakultate guztiek dute *numerus clausus*. Gure kapazitatea finitua da, ez infinitua. Bestalde, hortxe dira beti eskaera eta eskaintza. Ez dago besterik. Ikasketa askotan, kalifikazioek erabakitzen dute. Izan ere, bestela, zein da alternatiba? Inoren gogo handia?».

Bai! Jakina, bada! Okerrik ez bada, 2024-25ean irekiko ditugu horren atak.

Inauguratzea egokituko zaizu...

Espero dut baietz! Kar, kar...

Zein duzue lau urte honetako plana, zein helburu dituzue?

Lehenik, komunikazioa. UVP/EHU unibertsitate publikoa da, eta horixe da gure konpromisoa. Bai, jakina, hor dira beti irakaskuntza, ikerkuntza, ezagutzaren transferentzia, baina, horiekin batera, gizarteak beretzat har gaitzan nahi dugu, UPV/EHUren kontzientzia handiagoa izan dezan nahi dugu, babes handiagoa eman diezagun. Gizarteak zenbat eta gehiago ezagutu unibertsitatea, orduan eta hobeto kontsideratuko gaitu, eta orduan eta gehiago lagunduko digu. Bestetik, hor da beti irakasleen egoera egonkortzeari buruzko auzia. Alegia, irakasleok oso berandu lortzen dugu unibertsitatearen egonkortzea, gure karrera profesionala oso da luzea, denbora handia hartzen du. Hamar urte ere behar izaten ditugu postuaren jabe egiteko; egonkortzeko, esan nahi dut. Hamar urte esan dut, baina hamabost ere badira, askotan. Finantzazioaz jardun dugu arestian, kezkarik bat dugula esanez, baina irakasleen egonkortzea ere hortxe da, eta egonkortzeari dagozkion arauak oso estuak dira. Ez dago erraz. Bestalde, belaunaldi aldaketa gertatzen ari da, eta irakasleen erreposizio-tasa dela

eta ez dela, tresna askorik ez dugu irakasleen egonkortzea gauzatzeko. Espainiako Hezkuntza ministerioa presionatu behar dugu, arauak alda ditzan eta irakasleak egonkortzea ez dadin izan hain bide luze eta malkartsua.

Zer diozu unibertsitatearen nazioartekotzeaz? Shangaiko rankingean da UPV/EHU...

Internazionalizazioa helburu handienetako bat da gure unibertsitatean, eta arlo horretan urrats sendoak ematen ari gara. Abian jarri dugun azken ekimena Europako puntako bederatzi unibertsitatek sortu dugun Enlight partzuergoa da. Horri esker, guztion artean europar unibertsitate bat eratuko dugu eta gure ikasleek unibertsitate horietan egin ahal izango dituzte ikasketak. Bestalde, azpimarratu nahi dut gure ikasleen %22 baino gehiagok mugikortasun esperientziaren bat duela. Eta portzentaje hori handitu nahi dugu. Eskaintza akademikoaz den bezainbatean, berriz, gure masterren nazioartekotzea sustatu nahi dugu: batetik, nazioarteko aitortza duten masterrak edo Erasmus Mundus Masterrak deitutakoak areagotuz eta, bestetik, ingelesez graduondoko ikasketa gehiago eskainiz, atzerriko ikasleak erakartzeko. Shangaiko rankinga aipatu duzunaz, oraingo egunean, UPV/EHU munduko 400 unibertsitate onenen artean dago delako ranking horren arabera, eta datu hori nahiko esanguratsua da kontuan hartzen badugu mun-

duan 20.000 unibertsitate baino gehiago ere badirela. Nire ustez, UPV/EHUk nazioarteko esparruan emandako pausuak izugarriak izan dira.

Gogoan izango duzu garai bateko esamesa hura, unibertsitatea langabeak sortzeko fabrika zela, alegia. Zertan da gaur egun UPV/EHUko ikasleen enplegarritasuna?

Hori eguzkiaren argia bezain argi dago. Erlazio zuzena dago inoren ikasketa-maiaren eta haren soldataren artean. Erlazioa lineal positiboa da. Orain dela bi urteko ikerketa dugu esku artean, eta haren arabera, 55 urterekin –herri honetako biztanleak diru-sarrera handienak lortzen dituen garaian, alegia–, gradua duen langileak DBH ikasketak besterik ez duenak baino 2.3 gehiago irabazten du; diplomatuak, 1.8 gehiago; goi mailako Lanbide Heziketa duenak, 1.5. Zenbat eta ikasketa maila handiagoa, orduan eta soldata handiagoa. Beti. Soldataz esan dugun bera esan dezakegu enplegu-tasaz: erlazioa lineala da, eta beti positiboa.

Unibertsitate ikasketak burutu dituzten ikasle saiatuek enplegua baldin badute, zerk bultzatzen ditu erbestera? Zergatik doaz burmuinak atzerrira ihesi?

Zenbaitetan, ikasle argienek, bikainenek, beren ideiak gauzatzeko aski aukerarik ez dute hemen, edo, aukerarik baldin badute ere, beren proiektuak garatzeko

«UPV/EHU munduko 400 unibertsitate onenen artean dago delako ranking horren arabera»

baldintza hobeak dituzte beste zenbait herrialdetan. Atzerrian. Gure ikasle bikainak bereziki zaindu behar ditugu, kualitatiboki oso garrantzizkoak direlako gure unibertsitatearentzat. Gure erkidegoko zenbait sektoretako enpresa punta-puntakoak dira, mundu mailan ere. Haiek gure giza kapitala hartzeko eragozpenik ez dute. Aldiz, beste zenbait sektoretan, enpresek ez dute gure giza kapitalaren ahala behar bezala erabiltzeko egiturarik, eta, honenbestez, behar baino gutxiago erabiltzen dute. Adibidez, hortxe da nik ondo ezagutzen dudana: finantza eta matematikari loturik dagoena. Arlo horretan, esaterako, EAEn oso urri dira aukerak. Baitezpadakoa da gure enpresek I+G erdua gainditzea, eta, aldi berean, ekintzailletza hauspotzea, nork bere enpresa edo proiektua gara dezan.

Pandemiak mundua jo du, eta jo du UPV/EHU...

Gizartearen zatia gara, eta kolpatu gaitu, jakina. Zenbait kasu positibo izan ditugu UPV/EHUUn, zenbait kutsatze, baina ikerketen arabera, gure unibertsitatea eremu segurua da, ez da kutsatze fokurik izan, ez dugu gelarik itxi behar izan. Herrialde bat izango bagina, eremu laranjan izango ginatke, intzidentzia tasa baxua izango genuke gure unibertsitatean. Hori kontuan harturik, gure xedea da aurrez aurreko eskolei eustea, ahalik eta gehien.

Euskaraz egin nahi izan duzu elkarrizketa hau, gaztelaniaz egin genezakeen...

Bai, eta gaztelaniaz egin izan bagenu baino gehiago kostatu zait, baina euskaraz egin nahi izan dut. Esfortzu hori, alegia. Eta elkarrizketa honetan bezainbat ahaleginduko naiz errektore lanean, esfortzurik handiena egiten euskaraz. Ni Sarrikan naiz irakasle, eta fakultate hura ez da euskaraz gehiena hitz egiten den tokia, baina fakultate guztiak daude beti gizartearen euskararen erabileratik baino punturen bat gorago. Badakigu Bilbon zenbat erabiltzen den euskara. Bada, gure fakultate guztietan, gehiago erabiltzen da beti. Eta unibertsitate osoari dagokionez, herrialdea balitz bezala kontsideratuko bagenu, EAEn ez legoke beste komunitaterik euskaraz gureak baino gehiago hitz egingo lukeenik. ■

Argi bezainbat itzal

Argindarraren faktura deszifratzeko lanean

JON ARIZKUN
HIZKUNTZALARIA

Egunero kontsumitzen dugu argindarra. Batean piztu, bestean itzali, harian da elektrizitatea, behar duguneko. Bi hilez behin ordaintzen ohi dugu faktura, % 11k irakurtzen ez duena, are gutxiagok ulertzen duena. Faktura horren misterioaren barna abiatu gara, argi-itzaletan.

ARGINDARRAREN PREZIOAREN ERRUSIAR MENDIA

Filomena ezarri zioten izena ekaitzari. Urtearen hasieran elur, hotz eta izotz ekarri zituen fenomeno meteorologiko hark eta, horretan, bat baino gehiago *berrotu* zuen berria jaso genuen kontsumitzaileok: %27 garestitu zen argindarra, hau da, 16,81 zentimo kilowatt orduko (kWh) balio izatera heldu zen. 2020ko garai bertsuan, 13,24 zentimo balio zuen kWh-ak.

Ondorioz, urteko lehen zazpi egunetako datuen arabera, batez besteko argindarraren faktura 80,71 eurokoa izango zen. Iaz, egun bertsuetan, 67,67 eurokoa izan zen batez besteko faktura eta, honenbestez, aurtengo lehen egunetako igoera %19,3koa izan zen. Analisi hori legokieke hilean 366kWh-ko kontsumoa lukeen batez besteko kontsumitzaileari eta 4,4kW-eko potentzia kontratatua duenari.

Filomenak ekarritako hotzaldiak eragin-dako eskariaren igoera, karbono dioxidoaren emisioen prezioa garestitzea eta gas naturalaren kotizazioa izan ziren elektrizitatearen prezioaren igoeraren faktoreak.

Urtarrilaren azkenean, errusiar mendian amiltzera egin zuen argindarraren

prezioak. Haizete handiak izan ziren jaisiera gaitz horren kausa, energia eolikoa neurri ikaragarrian sortu baitzen eta eskariaren zatirik handiena asetzera heldu baitzen aipatu eolikoa.

Merkatzearen ondorioz, argindarraren prezioa 1,42 euro megawatt orduko izan zen.

Araututako tarifa edo Kontsumitzaile Txikiarentzako Borondatezko Prezioari (KTBP) atxikiak diren erabiltzaileek, eta ez merkatu librean daudenek, atera zioten etekinik handiena prezioaren amiltzeari. Oro har, araututako tarifa dutenen fakturaren batez bestekoa ia %30 txikiagoa ohi da merkatu librean daudenena baino.

MWh, kWh... FAKTURAREN GORABEHERAK

Araututako tarifatuna izan edo merkatu librearen mendeko, kontsumitzaile askok ez daki bata bestetik bereizten. Are makurrago, ez daki batean edo bestean den ere; alegia, argiaren faktura ordaintzen ari dela ere, zer ari den ordaintzen ez daki. Zenbait iturriren arabera, konpainia elektrikoek eurek ere kontsumitzaileek bizi duten nahasmena hauspotzen

dute. Esaterako, argindarraren faktura ordaintzen duen arren, kontsumitzaileak ez daki bi enpresa ezberdini ordaintzen ari dela, zeinak baitira banatzailea, bate-tik, eta merkaturatzailea, berriz, bestetik. Eta, akabuaren akabuko, kontsumitzaile gehien-gehienek ez dakite zertan diren fakturan ageri diren kontzeptu itxura batera lege onean desglosatu horiek.

Argiaren fakturaren misterio asmaezinak deszifratzea ez baita lantegi erraza.

Lehenik jakin beharrekoa dugu argiaren faktura bi zenbatekok osatzen dutela: bata kostu finkoa da, elektrizitatea izatearen aldera kontratatutako kW potentziaren arabera ordaintzen dena; bestea, kontsumitu den elektrizitatearen zenbatekoa dugu. Biak ere kontratatua dugun tarifarekin batera aldatu ohi dira. Bestalde, zenbateko horri beste batzuk gaineratu behar zaizkio, esaterako, zergak, kontagailuaren alokairua eta bestelako zenbait zerbitzu.

Araututako merkatuaren barnean, konpainia elektriko guztiek antzera egiten dituzte fakturak.

Merkatu librean, aldiz, konpainia elektrikoek eurek nahi duten modura egituratzen dituzte fakturak.

Faktura eskuetan hartu eta...

KONPAINIA ELEKTRIKOAREN EGIAK

Honako hauek dira etxean jasotzen dugun argindarraren fakturaren xehetasunak, konpainia elektrikoak berak adierazten dizkigun modura.

- 1. FAKTURAREN DATUAK.** Goiko aldeko ezkerreko izkinan, erreferentziako merkaturatzailearen dena delako izena, haren IFK eta helbide soziala ditugu. Horren ondoan, fakturaren guztizko zenbatekoa dugu, fakturan zehazten diren kontzeptu guztiak barne. Hauek ere bertan datoz: fakturaren zenbakia, kontsumo-aldia, karguaren data edo ordaintzeko azken eguna eta hornidura-kontratuaren erreferentzia.
- 2. LABURPENEA.** Atal honetan adierazten zaizkigu kontratatuta dugun potentzia, kontsumitutako energia, neurketa-ekipoen alokairua eta aplikatutako zergak.
Atal honen eskuinaldean, berriz, faktura bidaltzeko datuak ageri dira: igorlearenak, dokumentuak automatikoki tratatzeko erreferentzia den barra-kodea eta kontsumitzailearen izen-helbideak.
- 3. ELEKTRIZITATE-KONTSUMOARI BURUZKO INFORMAZIOA.** Ezkerraldeko taulan enpresa banatzaileak egindako aurreko eta egungo irakurketak zehazten dira, baita horiei dagozkien

datak ere. Irakurketa berriaren eta aurrekoaren arteko aldian egindako kontsumoa ere (kWh) adierazten du. Grafiko bat ere bada bloke honetan. Bertan, azken 14 hilabeteetan kontsumitzaileok egina dugun argindar-kontsumoa ikus liteke (kWh). Grafikoak ageri duen marra horizontalak, bestalde, gure kontratuak erakusten duen batez besteko kontsumoa adierazten da.
Atal honetan, fakturatutako aldiko eta azken 14 hilabeteetako eguneroko batez besteko kontsumoari buruzko datuak ematen zaizkigu, eurotan; bai azken urtean pilatutako kontsumoa ere (kWh).

- 4. KALITATE ZIGILUA ETA INFORMAZIOA.** Konpainia elektrikoaren kudeaketa-sistemaren ziurtapen-zigilua eta Kontsumo Arbitraje Sistemari buruzko informazioak ditugu hemen, erreklamazioak jartzeko nahiz bestelakoetarako.
- 5. KONTRATUAREN DATUAK.** Kontsumitzailearen elektrizitate-horniduraren ezaugarriak eta datuak ezagutzeko beharrezko informazio guztia agertzen zaigu hemen; baita ordainketaren datuak ere: titularren izena, haren identifikazio fiskaleko zenbakia, horniduraren helbidea, kontratuaren modalitatea zein ordu-bereizketa eta, hala badagokio,

kontratutako tarte-kopurua. Gizarte-bonoa duten bezeroen kasua ere hemen ageriko da.

Telekudeaketa-sisteman integratutako kontagailu adimenduna dugun, edo adimendurik gabekoa, adieraziko zaigu atal honetan. Baita kontsumitzailearen hornidura-puntuari sarera sartzeko dagokion bidesaria ere.

Halaber, sarbide-tarifa, zeina kontratatuta dugun potentziaren arabera alda daitekeen. Hiru sarbide-tarifa ohi ditugu aukeran, ordu-bereizketako aldien arabera.

Bestelako xehetasunik ere bada atalean: kontratatuta dugun potentzia kW-etan, hornidura-kontratuaren erreferentzia, kontratuaren amaiera-eguna, fakturaren igorpen-data, hornidura-puntuaren kode bategina (CUPS), fakturak ordaintzeko aukeratutako modua...

Azkenik, bezeroaren arretarako doako telefono-zenbakia eta matxura eta larrialdien berri emateko berariazko telefono-zenbakia ere atal trinko honetan datoz.

Informazio eskasiarik ez du konpainia elektrikoaren fakturak. Paper ttar bat irudi luke, baina badu infodemia itxurarik ere: informazioa behar du kontsumitzaileak, informazio gehiegizkoa ere eskaintzen dio konpainiak, informazio eza dateke emaitza.

KONTSUMITZAILE ELKARTEAREN BEGIA

Kontsumitzaile elkarteak, argindarraren fakturak dituen korapilo bihurriez jabeturik, era eskematikoagoan azaldu ohi ditu aipaturiko fakturaren ertzak. Horrela, konpainia elektrikoaren informazio oparoegi hura hamar puntu zehatzetara ekarri du, kontsumitzailea araututako tarifari atxikia nahiz merkatu librean egon.

- 1. MERKATU ARAUTUAN ALA LIBREAN GAREN.** Konpainiaren izenak adieraziko digu kontsumitzaile askok batere ez dakiena. Eta hobeko dugu azti ibili, batean zein bestean logoak eta izenak aski berdintsuak baitira.
- 2. KONTSUMO-ALDIA.** Bi hilez behingoa ohi da, baina telekudeaketa kontagailu berria instalatuta edukiz gero, hileroko bihurtzen da faktura.
- 3. HORNIDURA KONTRATUAREN ERREFERENTZIA.** Kontsumitzailea identifikatzeko oinarritzko datua. Alabaina, askotan baliagarriagoa da Hornidura-Puntuaren Kode Bateratua (CUPS), kontsumitzailearen instalazioaren identifikatzailea baita. Komertzializadorea aldatuz gero ere, bere horretan irauten du.
- 4. SARBIDE-TARIFA, EDO BIDESARIAREN ZENBATEKOA.** Espainiar ministerioak zehazten du, eta bi aldagaik osatzen dute. Batetik, kontratatutako potentziak -2.0 , potentzia 10 kW baino txikiagoa denean $-$; bestetik, ordutegi-diskriminazioaren tarifak $-$ ordutegi-diskriminazioa kontratatua (DHA), edo ez (A), dugun kasuetan. Tarifa horren bidez, garraio-sareak erabiltzea, banatzea eta araututako zenbait gastu ordaintzen ditu kontsumitzaileak.
- 5. KONTRATATUTAKO POTENTZIA.** Etxebizitza gehien-gehienetan 3.3 eta 4.6 kW artean da. 3 kW -ez behera, gizarte-bonoa eskatzeko eskubidea du kontsumitzaileak. 10 kW -etik gora, aldiz, ez dago araututako merkatuko KTBP tarifari atxikitzerik.

6. KONTRATATUTAKO POTENTZIAREN ARABERAKO FAKTURAZIOA.

Kontsumorik ez egon arren, ordaindu beharrekoa. Zenbat eta potentzia handiagoa kontratatu, orduan eta gehiago ordaindu ohi da. Bi kontzeptutan banaturik dator: bidesaria eta komertzializazio marjina (4 euro urtean, kontratatutako kW -eko). Bi kasuetan ere, biderketa egin behar da: kontratatutako kW -ak per eguneko prezioa per fakturatutako egunak.

7. KONTSUMITUTAKO ENERGIAREN ARABERAKO FAKTURAZIOA.

8. ARGINDARRAREN GAINEKO ZERGA: %5,1127koa.

9. KONTAGAILUAREN ALOKAIRUA.

Administrazioak arautua. Fakturazio aldiko egun kopurua per kontagailuaren alokairuaren prezioa eginez kalkulatzen da. Kontagailua kontsumitzailearen jabetza ez denean, bederen.

10. BEZa. % 21ekoa da, eta faktura osoari gehitu beharrekoa.

Merkatu librearen arabera fakturak, berriz, ez dute eredu zehatzik.

Ageri denez, fakturak informazio gehiago ere badakarte, eta, esandako hamar horiez gainera, kontsumitzaile elkarteek honako hauei eman ohi diete arreta, besteak beste: kontagailu motari, kontsumo grafikoari, kontagailuaren irakurketari, gizarte-bonoei eta, merkatu libreko fakturak diren kasuan, balizko deskonturen bati.

Argindarraren fakturan argiak eta itzalak ditugu. Beharbada, ez da erraza, baina irakurtzea komeniko zaigu, bertan baitugu energia aurrezteko giltza. Behar baino potentzia handiagoa ote dugu kontratatuta? Ordutegi-diskriminazioari atxikitzea komeni ote zaigu?...

MARISA CASADO:

Ekologistak Martxan – BIZKAIA

«Konpainia elektrikoek xedea ez da akziodunei dibidenduak ematea besterik»

Energia berriztagarriak ikasketak Madril en egina, 2000. urtean hasi zen argindarraren faktura aztertzen. Aitor du horretan hasi zelarik «jendeak arraro begiratzen» ziola. Oraingo egunean, delako fakturari buruzko tailerrak gidatzen ditu Marisa Casado (Madrid, 1976) Ekologistak Martxan-eko ekintzaile eta Ekologistas en Acción elkarteak energia batzordeko koordinatzaileak.

Kontsumitzaileen % 11k ere ez ei du argindarraren faktura irakurtzen.

Garai batean, bost axola inori argindarraren faktura. Merkea baitzen argindarra, eta merkea faktura. Argindarraren prezioak ezin zuen igo urteko Kontsumoko Prezioen Indizea (KPI) baino gorago, pobrezia energetikorik ez zen... Orain besterik da. Hor da, esaterako, Rosa [Pitarch Vicente], 81 urteko emakumea, 2016an Reusen hil zena. Argindarra ordaintzeko dirurik ez, bi hilabetez ordaindu ez, eta konpainia elektrikoak hornidura eten zion. Kandelak erabiltzen zituen, oheak su hartu zion eta gar eta ke artean itorik hil zen. Horrelakorik ez dadin berriz gertatu, garrantzizkoa da gizarte-bonoak baliatzea.

Gizarte-bonoak?

Bai, argindarraren fakturan deskontuak izateko eskubidea dute kontsumitzaile zaurgarrienek. Batzuek, % 25eko beharpena. Beste batzuek, kontsumitzaile zaurgarri larrienek, % 40koa. Eta, bestalde, gizarte-bazterketa arriskuan daudenek ez dute argindarraren faktura ordaindu beharrik, administrazioaren gizarte zerbitzuek % 50eko faktura ordaintzen duten kasuetan, bederen. Faktura ordaintzeko aldi bateko ezintasuna izanez gero, berriz, konpainia elektrikoak ezin dio inori hornidura eten.

Diozunez, garai batean argindarra merke, segundorik ere ez genion opa fakturari.

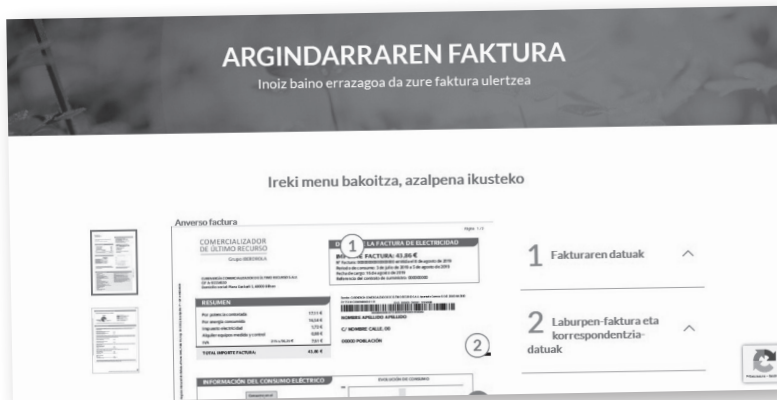
1997an hasi zen gauza aldatzen. [Jose Maria] Aznar Espainiako gobernuaren presidente zen garaian liberalizatu zen argindarra, eta erakunde publikoek kudeatutako zerbitzua izateari utzi zion. Zioten handik aurrera geure gogoko konpainia elektrikoak aukeratu ahal izango genuela... Oraingo egunean, Europako Batasunako argindar preziorik garestienetakoa du Espainiako estatuak. Liberalizazioaren ondorioak.

Zeinek kudeatzen du argindarra Europan?

Egoerak hainbat dira. Frantzia, adibidez, estatuak, Électricité de France (EDF) enpresaren bidez. Hark kudeatzen du Frantziako merkatua. Alemanian, kooperatiba txiki asko sortu dira, eta energia berriztagarria eskaintzen diete beren bazkideei. Espainiako estatuan, esaterako, duela hamar urte hasi ginen energia berriztagarrien kooperatibak sortzen. Bitartean, konpainia elektriko handiek agintzen dute estatu honetan...

Inkosten arabera, kontsumitzaile gutxiak irakurtzen dute argindarraren faktura, eta are gutxiagok ulertzen dute. Konplikaturik omen zaie.

Argindarraren faktura ulertzeak ez luke gauza konplikaturik izan behar, baina,

«Argiaren faktura ordaintzen ari dela ere, zer ari den ordaintzen ez daki kontsumitzaileak»

«Kontsumitzaile elkarteak era eskematikoagoan azaldu ohi ditu fakturaren ertzak»

datorren eran, konplikatua da. Fakturaren zenbatekoa ikusi eta aski du jendeak, baina hori baino garrantzizkoago da zenbat potentzia ari garen ordaintzen jakitea. Konpainia elektrikoek guk egiaz behar duguna baino potentzia handiagoa kontratatzea nahi dute, ez gaitezen inoiz argirik gabe geratu. Omen. Berez, kontrakoa litzateke ideala, noiz edo noiz argindarra joatea, horrek esan nahiko bailuke doi behar dugun potentzia, eta ez handiagoa, kontratatua dugula eta, ondorioz, ez garela ordaintzen ari behar ez dugun potentziarik.

Orrialde bat bi aldeetatik eta orritxo bat ohi dakartza fakturak...

Eta askok lehenena botatzen duena, orritxo hori, duzu garrantzizkoen. Hor ez da euro zenbatekorik ageri, baina bai CO₂ emisioari dagokion datua. Orritxo

horixe irakurritz jakingo dugu zenbat CO₂ emititzen duen faktura bidali digun konpainia elektrikoak, zenbat den batez besteko estatala, eta zenbat miligramo material nuklear erabili den argindar horren batez bestekoa sortzeko. Hori ere inportantea da, zeren zentral nuklearrak hersten dituztenean, haietako hondakin erradioaktiboak kudeatzeko lanak ere kontsumitzaileok ordaindu beharko baititugu: erakunde publikoen kontura egingo dira enpresa pribatuen zentralak desegiteko lanak!

Argindarraren fakturaren gaineko tailerreak antolatu ohi dituzue Bizkaiko Ekologistak Martxan-en.

Eta parte hartzaileei ezer baino lehen esaten diedana da: «Ekarri zure faktura, aztertuko dugu!». Eta beti da iruzurrik. Behin, zoriondu egin nuen tailerrean parte hartzen ari zen bat, konpainia elektrikoak ez baitzion fakturan ziririk sartu! Konpainiek, alde batetik, beherapena egingo dizutela esaten dizute; beste aldetik, berriz, gehiago kobratzen ari zaizkizu halako «aldagarri» batzuk tarteko. Konpainia elektrikoek ez digute kontsumitzaileoi informazio osoa ematen.

Kontratatu dugun potentzia begiratzaren hasi behar dugu, zure iritziz.

Bai, ongi doitua dugula egiaztatu, ez dezagun behar baino gehiago ordaindu, eta ez dezagun behar baino argindar gehiago sortu. Hor dira era bateko eta besteko energia sorgailuak, behar dugun energia bi eta hiru halako sortzen. Inoiz kontsumitu duguna baino askoz gehiago sortzen eta, gu, berriz, sekulan kontsumituko ez dugun energia ordaintzen! Argindar hornidurak oinarritzko zerbitzu publiko izateari utzi zionetik, konpainia elektrikoek xedea ez da akziodunei dibidenduak ematea besterik.

Zuen tailerrean, argindarra aurrezteko aholkuak ere eman ohi dituzue...

Zenbat eta elektrizitate gehiago kontsumitu, orduan eta CO₂ emisio gehiago eragiten baititugu. Kutsatzen ez duen kW bakarra sortzen ez den huraxe da. Gogoan hartzekoa da. Aurrezteko aholkuak egin behar ditugu. Autokontrol pixka bat ere behar dugu: energia handia kontsumitzen duten bi tresna batera zertan piztu ez dago, ezta ur-berogailu elektrikoak egun osoan piztuta eduki ere. Argindarraren fakturaren zioak azaltzen eta argindarra aurrezteko bideak aurkeztu jarraitzen dugu gure tailerrean. ■

Negu gau bateko ametsa

MIKEL AYLLON

IDAZLEA

Ia ez dago inor kalean. Gaua da eta hotza nahieran paseatzen da hiriko etorbide luzeetan. Tar-teka, arima despistaturen bat igarotzen da kalean gora, pauso presatuz, belarriak berokiaren lepoetan ezkatututa eta ahotik darion lurruna, musukoan atrapatuta.

Aspaldi dira hamarrak. Aspaldi beharko luke kaleak hutsik. Desordu honetan, katu arre batek baino ez luke zeharkatuko errepidea, hirian katurik balego.

–Biba! Lortu dugu!

–Baina ez egin zaratarik. Entzun egingo gaituzte. Ez al zara ohartu ez dagoela gu ez beste inor kalean?

–Nork entzun behar gaitu, orduan?

Bi itzal dira farola baten argipean, bi gorputz arnasestuka, hormigoizko eraikin baten horman bermatuta bizkarrak. Ira eta Mil dira.

–Esan dizut lortuko genuela, ordu honetan errazagoa izango zela, kalean inor ez dabilenean.

–Baina arriskutsua da ordu honetan kalean ibiltzea, Ira. Harrapatzen bagaituzte, isuna jarriko digute. Etxeratze-aginduaren arabera, duela ordubete behar genuen etxean.

–Mil, banku batean lapurreta egin berri dugu. Zer etxeratze-agindu eta zer kristo!

–Baina ez erabili nire benetako izena!

Sabela bete-betea duten zabor-poltsa bana daramate eskuetan. Elkarri begira daude, arnasa baretzeko ahaleginean. Dantza egitera joateko jantzi dira, zinemaren film erromantiko bat ikusteko, edo pelikula hego-korear bat, kandelen argipean afaltzeko, edo portura inguratu eta barkuak nola ateratzen diren ikustera joateko. Zernahitarako, bankuko krista-

lak hautsi, barruko diru guztiak zabor-poltsetan sartu eta hirian barrena korrika ihes egiteko izan ezik.

–Goazen!

–Non utzi duzu autoa?

–Han aurrean dago.

–Joder, Mil, ez al zegoen leku librearen bat bankutik hurbilago? Barruak bota beharrean nago.

–Erdigunetik paseatzeko geratu gara. Igual dendaren bat edo beste ikusi. Eta izozki bat jan. Gogoratzen? Zure ideia izan da. Izoziarena ere bai, negu bete-betean.

Autoa txikia da, beltza, zaharra. Atzeko eserlekuetara bota dituzte zabor-poltsa billetez beteak.

–Nik gidatuko dut.

Eskutik giltza kendu dio Irak Mili, eta gidariaren atetik sartu da autora.

–Oso ondo pasatu dut gaur zurekin, Mil.

–Benetan? Eta berriro elkartu nahi izango duzu nirekin? Beste egunen batean, esan nahi dut.

–Beharbada, bai.

–Beharbada, Ira?

–Tira, elkar gaitezke beste noizbait, bai. Azken batean, zurekin oso ondo nago.

Isilik geratu dira. Irak giltza kontaktuan sartuta dauka, baina ez du autoa martxan jarri. Mil aurrera begira dago, kristalaren beste aldeko iluntasunari. Euri hasi berriak autoko txaparen kontra egiten duen zarata baino ez da entzuten. Eta alarma-hots bat, urruti.

–Nirekin lotzeaz gain, beste batzuekin ere lotuko zara, orduan, Ira?

–Nola?

–Ea beste batzuekin ere egingo duzun larrutan?

Bankuan lapurreta egiteko buruan jarri duen galtzerdia kendu du Irak. Maskarra urdin kirurgikoak ahoa estaltzen dio oraindik.

–Ez dakit, Mil. Zuretzat bakarrik nahi nauzu? Hori ari zara eskatzen?

–Sentitzen dut, Ira, baina ni ez naiz surf-lari ganorabako horietako bat.

Irak burua jiratu du. Han daude oraindik bi zabor-poltsak atzeko jarlekuan, bete-beteta. Ez du surf taularik ikusi inon. Autoko atea doi bat ireki du, halez falan balu bezala.

–Hirugarren aldia da elkarrekin gaudela. Portuan barkuak ikustera eraman ninduzun eguna, ibaiertzetik pasean ibili ginena eta gaur. Ez dakit, nahasita nago. Ez nuen halakorik espero, Mil.

–Zer? Banku bat lapurtzera joatea? Hori ere zure ideia izan da.

Milek ere burutik galtzerdia kendu eta atzeko jarlekura bota du, koloretako oihalezko musukoarekin batera.

–Alde egin beharko genuke, Mil. Polizia ez da urruti ibiliko.

Baina ez du autoa martxan jartzeko giltza jiratu.

–Nik zure ondoan egon nahi dut, Ira. Zure eta ez beste inoren ondoan.

Hasperen egin du Irak. Begiak itxita ditu eta ez da ohartu gaua polizia-sirenen urdinez tindatzen hasi dela. Atea berriro itxi du, eta musukoaren azpian irribarre egin du. Begietan nabaritu dio keinua Milek.

Ohartzerako, asfalto bustiaren gainean etzanda daude biak, buruz behera, esku-burdinez lotuta bizkarrean eskuak, burua bestearengana jiratuta, elkarri begira.

–Nik ere ez dut beste inorekin egon nahi. ■

Ariketak 112

ADMINISTRAZIOA
EUSKARAZ

I. Bete esaldietako hutsuneak jarraian dituzun hitzekin:

ikuskera	hertsiki	abantaila	iruzurra
ozen	adiera	erruz	
aniztasuna		usadio	zuhurtzia

1. Immigrazioari buruzko Euskal Planak azpimarratzen du sentsibilizazio-kanpaina inklusiboak jarri behar direla abian, integrazioa eta kultura-_____ sustatzeko.
2. Segurtasuna bermatu eta _____ saihesteko, autentifikazio bikoitza egin beharko da; hots, ordainketa egiten ari den pertsona banku-kontuaren edo txartelaren titularra dela egiaztatuko da.
3. Artea da bizi garen errealitatea interpretatzeko eta ulertzeko bideetako bat, eta hura errealitateari buruzko beste _____ batzuekin (zientziarekin, esate baterako) lotzeko gai izan behar dugu.
4. Toki bakoitzeko _____, ohitura eta tradizioetara egokitzen dute beren jarduna, eta, halakorik ezean, lege honek eta autonomia-erkidegoetako legeek toki-araubideari buruz ezarritakora.
5. Mezuak argia, laburra eta ongi egituratua izan behar du, _____ bakarrekoa eta sintaxi bihurritik gabea.
6. Dekretu honen 6. artikuluan xedatutakoarekin bat, _____ errespetatuko da erabiltzaileen pribatutasuna, egoitzako gizarte-zerbitzu guztietan.
7. Krisialdi honetan, turismoa kalte ekonomiko handiak nozitzen ari da; izan ere, pertsonen zirkulazioa murriztu da, eta, zalantza-egoera honek sortutako _____ dela eta, zerbitzu turistiko gutxiago eskatzen da.
8. Arlo publiko eta pribatuaren arteko lankidetzak _____ nabarmenak dakarzkie enpresei lehiakortasunaren eta berrikuntzaren arloetan, baina arriskuak ere baditu lehiaren defentsaren ikuspuntutik.
9. Hautestontziak ireki, eta kontu-zenbaketa publikoa abiaraziko da: boto-paperak banan-banan atera, eta _____ irakurriko da botoa eman zaion hautagaiaren izena.
10. Gizonen %7k eta emakumeen %2k alkohola _____ kontsumitzen du gutxienez hilean behin.

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Erakunde autonomiaduna
Organismo Autónomo del

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

2. 2021eko urtarrilean, *Euskaltzaindiaren Hiztegia*n zenbait sarrera zuzendu edo osatu ziren. Aukera itzazu esaldi egokiak aldaketa horiek kontuan hartuta (bi dira zuzenak eta bat okerra).
 1. a) Erle batek **ziztatzen** bazaitu eztena atera beharko duzu lehenbailehen.
 b) Erle batek **zaztatzen** bazaitu, eztena atera beharko duzu lehenbailehen.
 c) Erle batek **xixtatzen** bazaitu, eztena atera beharko duzu lehenbailehen.
 2. a) Gaur egungo merkatuan, **preziso da** irudi korporatibo erakargarria eskaintzea?
 b) Gaur egungo merkatuan, **ezinbestekoa** da irudi korporatibo erakargarria eskaintzea?
 c) Gaur egungo merkatuan, **behar beharrezkoa** da irudi korporatibo erakargarria eskaintzea?
 3. a) **Zentsu handiko** gizona da, baina azken garai honetan berehala jartzen da urduri.
 b) **Zentzuneko** gizona da, baina azken garai honetan berehala jartzen da urduri.
 c) Gizon **zentzuduna** da, baina azken garai honetan berehala jartzen da urduri.
 4. a) **Enplegu-erregulaziorako** espediente bati ezin zaio errekurtsorik jarri administrazio-bidean.
 b) **Enplegu erregulazioko** espediente bati ezin zaio errekurtsorik jarri administrazio-bidean.
 c) **Enplegu-erregulazioko** espediente bati ezin zaio errekurtsorik jarri administrazio-bidean.
 5. a) **Pentsatzekotan**, pandemia ez da beti gure artean egongo.
 b) **Pentsatzekoa da** pandemia ez dela beti gure artean egongo.
 c) **Uste izateko da** pandemia ez dela beti gure artean egongo.
 6. a) **Gogoan izan** beharko genuke familia ereduak anitzak direla.
 b) **Kontutan izan** beharko genuke familia ereduak anitzak direla.
 c) **Presente eduki** beharko genuke familia ereduak anitzak direla.
 7. a) Poliziek **errezeloa egin** zuten mozkortuta ote zegoen, eta berehala agindu zioten kotxea gelditzeko.
 b) Poliziek **errezeloa hartu** zuten mozkortuta ote zegoen, eta berehala agindu zioten kotxea gelditzeko.
 c) Poliziek mozkortuta zegoelako **susmoa hartu** zuten, eta berehala agindu zioten kotxea gelditzeko.
 8. a) Garagardoa edatea ona omen da kirola egin ondoren, edari isotoniko batzuek baino gehiago hidratatzen baitu; hori bai, **neurriz**.
 b) Garagardoa edatea ona omen da kirola egin ondoren, edari isotoniko batzuek baino gehiago hidratatzen baitu; hori bai, **tamainan**.
 c) Garagardoa edatea ona omen da kirola egin ondoren, edari isotoniko batzuek baino gehiago hidratatzen baitu; hori bai, **neurri batean**.

9. a) **Zeinek esan** egoera hainbeste korapilatuko zela!
b) **Inork zekien** egoera hainbeste korapilatuko zela!
c) **Nork imajinatu behar zuen** egoera hainbeste korapilatuko zenik!
10. a) Proposamenaren alde bozkatu dute, eta **justu-justuan** atera da aurrera.
b) Proposamenaren alde bozkatu dute, eta **ozta-ozta** atera da aurrera.
c) Proposamenaren alde bozkatu dute, eta **justu-justu** atera da aurrera.
3. **Berridatzi edo moldatu esaldi hauek «Egin aditzaren zenbait erabilera gogorarazten (II)» artikuluan azaldutakoak kontuan hartuta:**
 1. Ramiro Arrueren margolanak, gaur egun, ederki kotizatzen dira euskaldunen artean.

 2. Mikel Landa, Murgiko txirrindularia, laugarren gelditu da aurten Tourrean.

 3. Zorretan nago zurekin, mesede ederra egin didazu eta.

 4. Guk eskolan ez genuen askorik ikasi, handik irteteko gutxienekoa.

 5. Janaria maneatzeko leku handirik ez zegoen sukalde txiki hartan, baina moldatu ginen.

 6. Hutsa falta izan zait zure lagun horri zaplazteko bat emateko.

 7. Musikako irakaslea izango da batzordearen buru, titularra falta bada.

 8. Oso pertsona irekiak dira biak, eta berehala hartu dute konfiantza elkarrekin.

 9. Nazkatu egin zen hango kritikak entzun behar horrekin, eta ospa egin zuen.

 10. Pipa bete, atxiki bat eman eta kontu-kontari hasi zen.

- I. 1. Immigrazioari buruzko Euskal Planak azpimarratzen du sentsibilizazio-kanpaina inklusiboak jarri behar direla abian, integrazioa eta kultura-**aniztasuna** sustatzeko.
2. Segurtasuna bermatu eta **iruzurra** saihesteko, autentifikatze bikoitza egin beharko da; hots, ordainketa egiten ari den pertsona banku-kontuaren edo txartelaren titularra dela egiaztatuko da.
3. Artea da bizi garen errealitatea interpretatzeko eta ulertzeko bideetako bat, eta hura errealitateari buruzko beste **ikusker**a batzuekin (zientziarekin, esate baterako) lotzeko gai izan behar dugu.
4. Toki bakoitzeko **usadio**, ohitura eta tradizioetara egokitzen dute beren jarduna, eta, halakorik ezean, lege honek eta autonomia-erkidegoetako legeek toki-araubideari buruz ezarritakora.
5. Mezuak argia, laburra eta ongi egituratua izan behar du, **adiera** bakarrekoea eta sintaxi bihurrik gabea.
6. Dekretu honen 6. artikuluan xedatutakoarekin bat, **hertsiki** errespetatuko da erabiltzaileen pribatutasuna, egoitzako gizarte-zerbitzu guztietan.
7. Krisialdi honetan, turismoa kalte ekonomiko handiak noztzen ari da; izan ere, pertsonen zirkulazioa murriztu da, eta, zalantza-egoera honek sortutako **zuhurtzia** dela eta, zerbitzu turistiko gutxiago eskatzen da.
8. Arlo publiko eta pribatuaren arteko lankidetzak **abantaila** nabarmenak dakarzkie enpresei lehiakortasunaren eta berrikuntzaren arloetan, baina arriskuak ere baditu lehiaren defentsaren ikuspuntutik.
9. Hautestontziak ireki, eta kontu-zenbaketa publikoa abiaraziko da: boto-paperak banan-banan atera, eta **ozen** irakurriko da botoa eman zaion hautagaiaren izena.
10. Gizonen %7k eta emakumeen %2k alkohola **erruz** kontsumitzen du gutxienez hilean behin.

2. 1. a, c 4. b, c 7. a, c 10. a, b
2. a, b 5. b, c 8. a, b
3. b, c 6. a, c 9. a, c

3. 1. Ramiro Arrueren margolanek, gaur egun, diru **egiten dute** euskaldunen artean.
2. Mikel Landak, Murgiko txirrindulariak, laugarren **egin du** aurtien Tourrean.
3. Zorretan nago zurekin, bentaja ederra **egin didazu** eta.
4. Guk eskolan ez genuen askorik ikasi, hango **pasadizoa egiteko** lain.
5. **Kozinan egiteko** leku handirik ez zegoen sukalde txiki hartan, baina moldatu ginen.
6. Gutxi **egin du** zure lagun horri zaplazteko bat eman ez diodanean.
7. Musikako irakasleak **egingo du** batzordearen buru, titularra falta bada.
8. Oso pertsona irekiak dira biak, eta berehala **egin dute** konfiantza elkarrekin.
9. Kokoteraino **egin zen** hango kritikak entzun behar horrekin, eta ospa egin zuen.
10. Pipa bete, **tiradizo bat egin** eta kontu-kontari hasi zen.

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Sare sozialak eta Internet

Askatasunak eta betebeharrak orekatuta daude?

OIHANA CABELLO
KAZETARIA

Sare sozial ugari erabiltzen ditugu: Instagram, Tik Tok, SnapChat, Facebook, Twitter...

Artikuluaren gaiari heldu aurretik, hona hemen horien erabilerari buruzko zenbait datu:

- We are social eta Hootsuitek egingako ikerketa baten arabera, 2021eko urtarrilean, sare sozialak 4,2 bilioi internautek erabiltzen zituzten mundu osoan.
- 2020ko otsailean 60.000 familiari egindako inkesta baten arabera, 4 eta 15 urte bitarteko haurren ehuneko handi bat sare sozialen egungo erabiltzaileak dira; horien %47,7 Instagram sarearenak.
- Facebook da mundu mailan erabiltzaile gehien dituen sarea, 2.700 milioi inguru, DataReportal-ek emandako datuen arabera. Facebooken atzetik, Youtube, Facebook Messenger eta Instagram dira erabilienak. Hori bai, WhatsApp sare sozial modura hartuz gero, ranking horretan hirugarren postua hartuko luke.
- Koronabirusak eragindako pandemia dela eta, sare sozialak erabiltzeko ohiturak aldatu egin dira, eta, oro har, erabiltzaileek denbora gehiago inbertitzen dute plataforma eta sare sozialetan. Itxialdiaren ostean Espainiako estatuan egindako ikerketa baten arabera, herritarren %54k uste zuen

pandemiarekin sareen gaineko zentsura eta kontrola areagotu egin dela. Sare sozialek argudiatzen dute erabiltzaileen eskubideak babesteko kontrolatzen dituztela. Kontuak ixtera ere heltzen dira; azken kasu sonatue-na izan da Donald Trumpen kontua eta QA mugimenduari lotutako beste 70.000 kontu itxi dituztela.

- Sare sozialak oso eskuragarriak dira, baina, aldi berean, oso mundu konplexua dira. Bertan, adingabeak babesik gabe daude. Ciberdataren arabera, Espainian, ikasleen %6,9k jasan du Internet bidezko jazarpenen bat 2020ko azken hilabeteetan. Biktimak gehiago dira emakumeak gizonak baino (desberdintasuna %2koa da).
- Mugikorra da erasotzaileek gehien erabiltzen duten tresna, eta, aplikazioen artean, WhatsAppa. Biktimen %71k egunero jasaten du erasoren bat.
- Adituen ustez, ezinbestekoa da, bate-tik, eskubideak bermatzea eta, beste-tik, sare sozialak nola erabili irakas-teko eta plataformek kontrol egokia izateko tresnak garatzea.

JORGE CAMPANILLAS CIAURRIZ

Zuzenbide digitalean espezializatutako abokatu, Iurismatica Abogados bufetearen kide fundatzailea eta *Eventosjuridicos.com* atari digitalaren arduraduna.

«Sarritan algoritmoak dira eduki bat egokia den ala ez erabakitzen dutenak»

Sare sozialak behar bezala daude araututa? Arau horiek berdintsuak dira guztientzat?

Sare sozialak ez dira oraintsu sortu diren plataformak, baina horien eklosioa oraintsukoagoa da. Hori guzti hori gure araudian¹ erregulatuta dago, informazio-zerbitzua eskaintzen dutenen erantzukizunen bitartez. Egia da, baita, sare sozialak globalak direla eta herrialde bakoitzak bere modura erregulatzen dituela. Hala ere, egokitzen ari dira herrialdeen artean ezberdintasun handirik egon ez dadin. Halaber, jakin behar dugu erabiltzaile gisa onartzen ditugula beraiek ezartzen dizkiguten baldintzak. Horiekiko elkarrekintza zehazten dute, eta sareek beren baldintzak indarreko araudira egokitu behar dituzte. Hori ez da beti hain erraza.

Sareen erabileran kontrolak zorrotzagoa izan beharko luke?

Uste dut egoera aldatzen ari dela; batez ere, Twitterrek eta Facebookek hartutako erabakiengatik. Hain zuzen, iruzkinak kentzea edo kontuak blokeatzea erabaki dute (AEBetako presidente izandakoarena baita). Kasu batzuetan, inpunitatea antzeman daiteke, kontu anonimoak erabiltzen baitira iraintzeko edo mehatxatzeko. Beste kasu batzuetan, askatasunik eza salatzen da, sareak erabiltzeko baldintzengatik. Ezin dugu ahaztu, askotan, algoritmoek erabakitzen dutela eduki bat egokia den ala ez. Epaileek hartu beharreko erabakiak egoera algoritmikoen mende jarri dira, eta nik uste dut urrats arriskutsua eman dutela, oinarriko eskubideak urra baitaitezke horrela; adierazpen askatasuna, kasurako.

Zentsura justifikatu daiteke? Zein kasutan? Ez du adierazpen askatasunarekin talkarik egiten?

Zentsura bada izaera politiko edo moraleko edukiak, iruzkinak eta abarrak ezabatzea, uste dut soilik justifikatuko litzatekeela delitu izan daitezkeen edo Estatuaren segurtasunaren aurka egin dezaketen kasuetan. Horietan izan ezik, epaile edo auzitegi batek besterik ezin du zentsura ezarri, eskubide guztiak aztertu ondoren: adierazpenerako eta informazioarako askatasuna, besteak beste.

Internet eta adingabeak: kontrol gehiago behar da?

Adingabeek sare sozialak egoki erabiltzeko aholku gehiago jaso beharko lukete. Arduratsuak izan behar dugu, eta gazteei sareek nola funtzionatzen duten irakatsi, arriskuetatik babesteko. Ikusi da sare sozialek eragin positiboa izan dezaketela gazteengan: sormena, komunikazioa, harremana... bultzatzen dituzte. Erabilera oker batek, berriz, eragin negatiboa izan dezake, baita heriotzera bultzatu ere (Tik Tok sare sozialean gertatu da). Sare sozialei eskatu behar diegu adingabeak identifikatzeko eta edukiak sortzeko kontrol zorrotzagoa. Nik uste dut ez dutela egiten.

Adierazpen askatasunari dagokionez, bal dago alderik sare publiko eta pribatuaren artean?

Adierazpen askatasuna berdintsua izan beharko litzateke sare sozial publiko zein pribatuaren artean. Oinarriko eskubidea da, eta ez luke trabarik eduki behar. Hala ere, gerta daiteke testuingurua garrantzitsua izatea iruzkin bat iraingarria, delitua edo ohorearen aurkakoa den erabakitzeko. Baina, berez, ez litzateke bereizi behar.

Posta elektronikoa eta enpresak. Zilegi al da enpresak langileen posta elektronikoa kontrolatzea?

Espioitza ez dago inoiz justifikatuta. Enpresek beren esku dauden tresna teknologikoak kontrolatu ditzakete, betiere alde aurretik beharrezko informazioa eman bada eta proportzionaltasuna eta zilegitasuna bermatzen bada. Hau da, lan tresnak kontrolatu ditzakete, baina zuhurtiaz. Langileak jakinaren gainean egon behar du, eta informazioa jaso kontrola egiten denean. Neurri proportzionala izan behar da, beti.

Eta zer iritzi duzu ziberpatruiilatzeari buruz?

Estatuko segurtasun-indarrek beren lana egin behar dute, baina betiere arauak eta zuzenbide-estatuaren errespetatuz. Hori dela eta, ziberpatruiilatzeak erregulamenduz onartuta egon beharko luke, eta justiziaren babesa izan kontu mugatuetan edo pribatuaren sartzeko.

Zein da Internet bidezko jazarpenaren profil ahulena? Non dago hutsunea?

Adingabeak eta emakumeak. Ez nuke asmatuko esaten hori gertatzeko gizar-te gisa gure akatsa zein izan daitezkeen, baina uste dut, justiziatik haratago, konponbidearen oinarria heziketan eta baloreetan dagoela, praktika horiek behin betiko desagertu daitezkeen. Lan handia egin dugu, eta asko aurreratu dugu egoera horiek identifikatzen, «estalkia» kendu dugu benetan gertatzen ari dena ikusarazteko eta zigorrak gabe ez geratzeko. Baina, oraindik ere, asko daukagu egiteko. ●

¹ Informazioaren gizarteko eta merkataritza elektronikoko zerbitzuei buruzko uztailaren 11ko 34/2002 Legea (ezezaguna da, baina ez berria).

ANA AZURMENDI

Zuzenbide Konstituzionalean katedraduna.
Komunikazio Zuzenbidearen irakaslea
Nafarroako unibertsitatean.

«Plataforma handiek eskatzen diguten 'dirua edo ordaina' gure datuak dira»

Sare sozialak behar bezala daude araututa? Arau horiek berdintsuak dira denentzat?

Printzipioz, sare sozialek Interneteko zerbitzuak erregulatzeko eremu zabalak dute. Herrialde guztiek dute horri buruzko legedia; Espainian, uztailaren 11ko 34/2002 Legea. Horrelako legeak erakusten dute premia dagoela autoerregulaziorako bitartekoak garatzeko, baita eskubideak babesteko ere, diseinu teknologikoaren bitartez (bereiziki *copyright*-rako garatua). Era berean, «jakinarazteko eta ezabatze» (*notice and get down*) politika bultzatu dute sor daitezkeen arazoak konpontzeko, besteak beste, edukiei dagozkienak.

Sareen erabilera kontrola zorrotzagoa izan beharko litzateke?

Kontrol gehiago edo gutxiago exijitu beharrean, plataforma teknologikoei erantzukizunak har ditzatela eskatu behar

diegula uste dut. Hau da, komunikabide batek arrazoirik gabe inoren pribatutasunaren edo ohorearen aurkako zerbait zabalduko balu, legearen aurrean erantzun beharko luke, eduki horiek nork zabaltu dituen jakinez gero. Komunikabideek erantzun egiten dute. Beraz, nola liteke Facebookek, Twitterrek, Instagramek eta abarrek erantzukizunik ez izatea? Profil faltsuak baimentzen dituzte, identitate pertsonalean oinarritzen ez diren profilak dituzte, eta edukiak infinituraino zabaltzen dira. Beraz, haien erantzukizuna bete beharko luketela uste dut.

Eta zentsura aipatuz gero, justifikatu daiteke? Ez du adierazpen askatasunarekin talkarik egiten?

Espainiako Konstituzioak zentsura debekatzen du 1978ko 20.2 artikuluan, eta hertsiki debekatzen du. Badira beste bide batzuk adierazpen-askatasunaren eta ohorearen, intimitatearen eta norberaren irudiaren eskubideen arteko orekari eusteko. Izan ere, Eskubide Digitalei eta Datuen Babesari buruzko 2018ko Lege Organikoak argi erakusten du Interneten oreka berma daitekeela, eta Interneten eta sare sozialetan zuzenketak egiteko eskubidea jasotzen du. Nolanahi ere, Espainian indarrean jarraitzen du Ohererako, Norberaren eta Familiaren Intimitaterako, eta Norberaren Irudirako Eskubidearen Babes Zibilari buruzko Lege Organikoak.

Sare sozialak, Internet eta datuak. Gure pribatutasuna arriskuan dago?

Erabat. Hain zuzen, plataforma handiek eskatzen diguten «dirua» edo «ordaina» gure datuak dira. Bestela, linean erosi ahal izateko, nola liteke profil bat bete behar izatea, pribatutasun politika onartzea eta nabigazio espioitarako erabiltzen diren *cookie*ak baimendu behar izatea?

Nork biltzen ditu erabiltzaileen datuak eta zertarako? Erabiltzailea kontzientzial da?

Susmoa dut erabiltzaileok gero eta gehiago jabetzen garela gure datuak biltzen dituztela, eta datu horiek transferitu ondoren, beste hainbat modutara itzultzen direla guregana. Adibide bat WhatsAppi emandako erantzun masiboa da, datu pertsonalen irizpideak aldatu nahi izan baititu Facebooken eskura jartzeko. Herriarren kontzientzia mailaren erakusgarri izan da.

Internet eta adingabeak. Kontrol handiagoa behar da?

Gai honetan, gauzak ez dira hain sinpleak, ez daude soilik edukien, erabiltzailearen adinaren eta Internetarako sarbidearen mende. Nire ustez, zerbitzu digitalek blokeatu egin beharko lituzkete adinekoei zuzendutako jakinarazpenak, argazkiak, bideoak eta abarrak, erabiltzailea adingabea dela antzematen dutenean. Hau da, Interneteko plataformak eta konpainiak autoerregulatu beharko liratekeela uste dut. Baina, aldi berean, haurrak hezi beharko genituzke izan daitezzen, batetik, autonomoak Interneten, eta, bestetik, beren buruei mugak jartzeko gai. Hori bai, ez daukat argi helduok prest ote gauden horretarako behar den denbora eta ahalegina eskaintzeko.

Posta elektronikoa eta enpresak. Zilegizkoa da langileen posta kontrolatzea? Zergatik?

Legez justifikatu da enpresak langileen posta elektronikora sar daitezkeela, betiere laneko betebeharrekin lotutako ikerketak egin behar badira. Justifikatu egiten da, baina salbuespena da. Izan ere, Espainiako Zigor Kodearen 197. artikulua dio inoren posta elektronikora sartzea intimitatearen aurkako delitua dela.

Eta zer iritzi duzu ziberpatruiatzeari buruz?

Internet bidez iruzur edo jazarpen ugari ematen direnez, ezinbestekoa da poliziak sarea zaintzea. Gure gizartea «Anaia handi» bat bilakatzea da arriskua.

Zein profil da zaurgarriena Internet bidezko jazarpena jasateko? Non dago hutsunea?

Gaur gaurkoz, ikastetxean fisikoki bullying-a pairatzen duen adingabea litza-teke profil hori, jazarpenak bere horretan jarraitzen baitu ostean, sare sozialen bitartez, astean zazpi egunetan. Hau da, jazarpena iraunkorra izaten da, eta beste bide asko daude biktima izutzeko, baztertzeko eta psikologikoki suntsitzeko. ●

ROGER LOPPACHER

Kataluniako Ikus-entzunezkoen Kontseiluko (CAC) presidentea.

«Araudia berandu dator beti, baina atzerapen hori nabariagoa da teknologia berrien kasuan»

Erakunde gisa, beharrezkoa al da sareak erabiltzea komunikatzeko? Zein zentzutan?

Argi eta garbi, sare sozialak egunerokotasunaren parte izatera iritsi dira, eta gero eta enpresa eta erakunde gehiago daude komunikazio digitalera bideratuta. Horrek badu alderdi positibo bat: komunikazioa aldebikoa da, herritarren onerako. Baina baditu kontrako alderdiak ere, bitartekorik gabeko komunikazio-sistema bat baita. Orain arte, hedabideen atzean zeuden enpresak izan dira iragazkiak instalatzeko bitartekariak. Eta, iragazi ezean, desinformazioa handitu daiteke.

Sareak behar bezala araututa daude?

Araudiak eta arauak gizartean aldaketak gertatu ondoren heldu dira. Garrantzitsua da araudia zuhurtiaz aldatzea eta

egokitzea. Araudia berandu dator beti, baina atzerapen hori nabariagoa da teknologia berrien kasuan, komunikazio zerbitzuak eskaintzen dituzten enpresek berritzeko duten gaitasuna izugarria baita. Adibidez, izapidetzen ari den ikus-entzunezko komunikazioaren zerbitzuen zuzentzarau berria 2016. urtean hasi ziren lantzen. Denbora gehiegi da; are gehiago, erregulatu behar dituen enpresen dimentsio ekonomikoa kontuan hartuta. Era berean, Europar Batasuna Interneteko plataforma handiak arautzeko legea garatzen ari da: *Digital Service Act*. Operadore handiei herritarren eskubideekiko erantzukizun eta konpromiso handiagoa eskatuko zaie.

Sareak ondo erabiltzen dira?

Kontua da pertsonen beren borondatez partekatzen dituztela datuak edo argazkiak sare sozialetan. Zilegia da datuak eta argazkiak pertsonalak direnean. Arazoa hasten da informazio hori biral bilakatzenean, kontrolatu ezin denean eta edonorengana heldu daitekeenean. Gure instituzioak, adibidez, Youtuberi eskatu zion erreproduktzio zerrendetatik kentzeko egunerokotasunean eta familian grabatutako adingabeen bideoak; esaterako, igerilekuan edo hondartzan agertzen ziren bideoak. Erantzuna ona izan zen, eta 24 ordutan bideo horiek kendu zituen.

Adingabeek Interneten ikusten dutena zorrotzago kontrolatu behar da?

Internet informazioa zabalduta eta komunikatzeko aparteko bitartekoa da, eta gehienetan egoki erabiltzen da, baita adingabeen kasuan ere. Informazioa eskura izatea onuragarria da. Hori bai, kasu latz eta gordinenak hartu behar dira kontuan: pornografia, esate baterako. Kasu horretan, uste dugu Interneteko plataformek sistema tekniko eraginkorragoa izan beharko luketela eduki pornografikoak ikusi nahi dituztenak adin nagusikoak direla ziurtatzeko. Gauza bera gertatzen da online bidezko apustu eta jokoekin.

Eta informazioa ematean, kontuan izaten da kontsumitzaileak adingabeak izan daitezkeela?

Ezinbestekoa da kontuan hartzea. Oso garrantzitsua da publizitatea legitimoa den ala ez erabakitzeke orduan. Pertsonaia ezagunak erabiltzen dira publizitaterako, eta, agian, adingabeen erreferenteak saltzen duena ez da haurrentzat egokia, online jokoekin edo apustuekin gertatzen den bezala. Halaber, kontuz ibili behar da *influencer* delakoek egiten duten publizitate subliminalarekin. Publizitateak argi eta garbi agertu behar du beti.

Sareak gehiago kontrolatu beharko lirake?

Adierazpen askatasuna bermatu behar da, beti. Baina sareak hobeto arautu behar dira, eta kontrol zorrotzagoa egin beharko lukete plataformek, batez ere, umeei zuzendutako edukiena. Halaber, ikus-entzunezkoen komunikazioaren heziketa indartu beharko litzateke. Jendeak tresnak behar ditu ikus-entzunezko edukien kontsumo arduratsua eta jarrera kritikoa garatzeko.

Eta zentsura justifika daiteke kasuren batean?

Ez, inola ere ez. Zentsurak, edukien gaineko aurretiazko kontrol gisa ulertuta, ez du justifikaziorik demokrazian. CACek ez du alde aurretik esku hartzen edukietan; aitzitik, argitaratu ondoren, arauak urratu diren ikusiko du. Hala ere, desberdina da erabaki judizialak daudenean edo adierazpen askatasuna murrizten denean salbuespen egoeran. Ikus-entzunezkoen erregulatzailerik parte hartzen dute egunerokoa. ●

LUIS PETRIKORENA

Lehendakariako Koordinazio zuzendaria eta Irekiako zuzendari ohia.

«Ez dut uste sare sozialen erabilera okerrari erregulazio handiagorik erantzun behar zaionik»

Sare sozialak, beharrezkoak dira gaur egun? Zergatik?

Komunikabide gisa ere erabil daitezke. Sare sozialak beharrezkoak dira publiko jakin batengana iristeko, baina beste ezaugarri batzuk ere badituzte: bat-batekotasuna eta interaktibitatea, adibidez.

Zergatik behar dituzte erakunde publikoek sare sozialak? Nola bermatu horien erabilera egokia?

Berehalakotasuna abiapuntutzat hartuta, gobernuak sare sozialen potentziala erabili dezakete herritarrei premiazko mezuak edo mezu zuzenak helarazteko. Ez dago erabateko bermerik, baina sare soziale-tako profil publikoei buruzko irizpideak eta gainerako komunikabideenak antzekoak dira: garrantzia, koherentzia, interes publikoa, zuzentasuna, elebitasuna...

Gobernuak gehiago kontrolatu beharko lukete sareen erabilera?

Ez dut uste sare sozialen erabilera okerrari erregulazio handiagorik erantzun behar zaionik. Baina, zenbait kasutan, aurrerapausoa izan liteke, albiste faltsuen kasuan, esaterako.

Zentsuratu egiten da? Zilegi da zentsuratzeko? Zein kasutan?

Trump presidentearen kontuarekin lotutako kasuak nabarmenak izan dira. Horrek erakusten digu sare sozialek zenbaterainoko mobilizatzeko ahalmena duten. Ez dut uste zentsura orokortuaz hitz egin daitekeenik, baina badira zilegiak izan daitezkeen kasu batzuk.

Adierazpen askatasuna dela eta, zein dira sare publikoaren eta pribatuaren arteko aldeak? Zer «zaindu» behar dute bereziki erakunde publikoek?

Sare sozialak aplikazioetan ditugun interakzioetatik etekina lortzea helburu duten enpresak dira. Adierazpen-askatasunaren bermea ez dute ez exekutiboek ez enpresa horiek garatzen, ordenamendu juridikoan jasota baitago. Erabiltzaile bakoitzak kontratu bat sinatzen du plataforma bakoitzaren erabilera baldintzak onartzeko.

Erakunde publikoek bermatu behar dute beren komunikazioek honako irizpide hauek betetzen dituztela, baita sare sozialetan ere: egiazkotasuna, koherentzia, garrantzia, interes publikoa, elebitasuna, zuzentasuna...

Zer iruditzen zaizu ziberpatruiatzeko?

Online mundua ez dago delituetatik libre. Internet zabaldu zenetik, delituak ugartzen joan dira etengabe. Ziberpatruiak delitu horiek bilatzen ditu, eta, beraz, erne egon behar du beti, beharrezko funtzio hori betetzeko. ■

«Egin» aditzaren zenbait erabilera gogorarazten (eta II)

TOMAS ARZUBIALDE

IZOKO KIDEA

Aurreko zenbakian, *egin* aditzaren hainbat erabilera ekarri genituen. Zerrendara gehitzeko beste hainbat erabilera dakartzagu zenbaki honetan; euskara pobretzen ari den garai honetan, ez da eta gaizki etorriko erabilerok gogoraraztea.

GOGOA EGIN (ZAIO) = GOGOAK EMAN (DIO)

Goirienezekin bizian hitz egiteko **gogoa egin zitzaidan** (GARATE, Gotzon; *Alaba*, 69. or.).

Ni hiltzeko **gogorik egiten bazaizu...** (GARATE, Gotzon; *Alaba*, 99. or.).

Afaritarako gogoa egiteko be ez da txarto etorriko (ZUBIKARAI, Augustin; *Anton Gurretxe*, 90. or.).

Behin bakarrik izan naiz, eta **ez zait gogorik egin berriz joateko** (SOROA, Marzelino; *Baratzan*, 75. or.).

KOKOTERAINO EGIN (DA/DU) = ASPER-ASPER EGIN, LEPORAINO EGIN, NAZKATU, GOGAITU...

Edinburgoko giro mindutik alde egin behar izan zuen 1834. urtean, inguruko guztiak **kokoteraino eginda** utzi ondoren (OLAIZOLA, Jesus Mari, «Txiliku»; *Bizitza eredugarriak*, 258. or.).

Gaur egunean ez dakit zer izan nahiko lukeen zientzia fikzioz **kokoteraino eginda** dagoen mutikoak, baina niri zer izan nahi nuen galdetu izan balit inork mutikotan, «mandazain» kontestuko niokeen itsu-itsuan (PERURENA, Patziku; *Trapuan pupa*, 140. or.).

Baina **kokoteraino egin nuen** berehalaxe (GAVALDA, Anna; MENDIZABAL, Jesus Mari; *35 kilo esperantza*, 31. or.).

INOREKIKOAK EGIN = INOR GARBITU; INOR MENDEAN HARTU; INOREKIN KONPLITU... ZERBAITEKIKOAK EGIN = ZERBAIT AMAITU, ZERBAITEKIKO LANAK EGIN...

OSTATU-ANDREA. –Gorritik ala zuritik? PAKO. –Ekatzu bakoitzetik pinta bat. **Hola egingo dugu bi eskualdeekikoa** (LEKUONA, Manuel; LARZABAL, Piarres; *Herriko bozak edo nor alkate*, 55. or.).

Bizilagunak ere zain egongo dira hitz-aspertutxo bat egiteko, eta **haiekikoa ere egin behar** (OLEA, Inozentzio; *Bizitza izbide*, 50. or.).

Dotore asi zerade baño/ egingo'ituzu naikuak / **nire zarrian egingo ditut / gaur ere zurekikuak** / orain daukaten osasunian / laguntzen badit Jainkuak / Telleri-txiki ez du autsiko / Billabonatik goikuak (TELLEI-TXIKI; OLAIZOLA, Manuel, «Uztapide»; *Len-go egunak gogoan I*, 236. or.).

Eskopeta-deskarga batez etxepe oso bateko **bizekikoak egin zituzten** (OLARRA, Xabier; *Odol hotzean*, 396. or.).

Bi edo hiru harri koxkor aski zituen **haiekikoa egiteko** (ZAPIRAIN, Salvador; *Eltzaorra*, 76. or.).

BIGARREN EGIN, HIRUGARREN EGIN... = BIGARREN GELDITU, HIRUGARREN GELDITU...

Bigarren egin dute Peio Dourisboure eta Pierre Noble angeluarrek (5 oren 9 mn), eta **hirugarren** Jérôme Ollivon angeluarrak eta René Usandisaga lekondarrak (5 oren 54 mn) (*Herria*, «Herrietako kronikak Baxenabarre, Bidarra», 2004-07-01, 5. or.).

Nik **hirugarren egin nuen**, eta horrenbestez pozik, Lazkao Txiki, Mitxelena eta horiek Jainkoaren pareko ziren-eta guretzat orduan (LAZKANO, Imanol; *Aho bizarrik gabe*, 167. or.).

Gustura atera nintzen ni **hirugarren egin**-da, nahiz Lazkao Txiki eta Mitxelena bakarrik sailkatu ziren aurrerako (LAZKANO, Imanol; *Aho bizarrik gabe*, 201. or.).

Hurrengo urtean ez genduan **bigarren egin**, baina koplaririk onenaren saria emon eusten (AMURIZA, Xabier; *Rufino Arrola, Vulkanoren atzamarrak*, 29. or.).

GUTXIK EGIN (DU)... EZ... = IA(-IA), KASIK; -T(Z)EKO ZORIAN EGON; GUTXIGATIK...

Bat-batean, odol-zerrenda bat sortu zen, **eta gutxik egin zuen profesorearen begietan erori ez zenean** eta txanoa busti ez zionean (MORALES, Jose; *Txakur-bihotza*, 82. or.).

Bi irakasle bota zituztenean atera zen kalera estreinakoz. **Gutxik egin zuen ez zutela bera ere eskolatik bota** (ALONSO, Jon; *Erretzaileen eremua; Zamaria* 32. or.).

Gitxik egin dau il ez nebanean (AÑIBARRO, Pedro Antonio).

EGIN = KOSTATU, DIRUA EMAN, KOTIZATU

Diru asko egiten dute orain Regoyosen koa-droek (ALZOLA, Nikolas; *Atalak*, 139. or.).

Tipulak aurten **diru handia egiten du** (SOROA, Marzelino; *Baratzan*, 59. or.).

Gaztainadi zaharrak, gaur, **diru egiten dik!** (ITZIAR, Martin; *Larraundi'ko sendia*, 89. or.).

Baba zaharrik saltzeko inork baldin badu, **anegak sei ezkutu egiten omen du** (AZKUE, R.M.; *Cancionero popular vasco; Huitzi, Lekunberri kanta*).

INOREN EDO INONGO BURU EGIN (BURU, NAGUSI...) = INOREN EDO INONGO BURU IZAN

Haien buru egiten zuen mikelete bibotehandi batek, fidagaitz xamar, zorrotz galdetu omen zien (ZAPIRAIN, Salbador, «Ataño»; *Txantxangorri kantaria*, 32. or.).

Hango iskanbilak entzunda, leihora atera omen zen **hango nagusi egiten zuena** (ZAPIRAIN, Salbador, «Ataño»; *Txantxangorri kantaria*, 261. or.).

Ni bezelaxe itxuraz alai / beren biotzak minbera: / igaz **mai-buru egin zun** aita / aurten palta gendun bera (ZAPIRAIN, Salbador, «Ataño»; *Txantxangorri kantaria*, 273. or.).

Zaldun gazte eta lerdin bat zen **taldearen buru egiten zuena** (ETXAIDE, Yon; *Begia begi truk*, 35. or.).

Ramon Casajusek **polizien buru egiten zuen** (GARATE, Gotzon; *Alaba*, 38. or.).

Galdeketa-batzordearen buru egingo duen Manas Mathabane jaunak berak... (ARANA, Oskar; *Lotsaizuna*, 63. or.).

INOREKIN KONFIANTZA EGIN = INOREKIN KONFIANTZA HARTU

Afaloste hartan ikaragarritzko **konfiantza egin zuten elkarrekin** bi adiskide zaharrek (ETXAIDE, Yon; *Joanek joan*, 94. or.).

Bertako nagusiarekin Mitxelenak bigarren egunerako **konfiantza egin zuen** han ere (LIZASO, Koxme; *Jose Joakin Mitxelena gogoan*, 117. or.).

BENTAJA EGIN = MESEDE EGIN, ON EGIN, ONURA EKARRI; GAIXOEZ MINTZATUZ, HOBERA EGIN

Eguzkia hartzea ona da, Joanixio. (...) Zuri ere **bentaja egingo zizun** eguzkiak; ez dago begiratu besterik (AIERBE, Joxe; *Agindua zor*, 257. or.).

Eskerrik asko. Izugarritzko **bentaja egin didak** motorrean hona ekarrita (ORMAZABAL, Joxantonio; *Antonio Bolas*).

INONGO PASADIZOA EGIN, INONGO BAKEA EGIN = INON KONPLITU, BETEBEHARRAK BETE

Goierriin baratze handirik ez dago: txikia, **etxeko pasadizoa egiteko** (AIERBE, Joxe; Ahotsak, Aitak *Goierriko ohiturak ekarri zituen Altzara*).

Nolabait ere **egin genuen behintzat hango pasadizoa**, eta txalo-zaparrada ederrak aditu ere bai (OLAIZOLA, Manuel, «Uztapide»; *Lengo egunak gogoan I*, 282. or.).

Akaberan agurtuko genituen plazan zeudenak denak, hurrengo urtera arte esanaz, eta **urte hartako bakea egingo genuen** plazakoa. (OLAIZOLA, Manuel, «Uztapide»; *Lengo egunak gogoan I*, 342. or.).

ZIGARROARI TIRADIZOA EGIN = ZIGARROARI ATXIKIA EMAN

Aita Santuak debekatu egin zien elizgizoni tabakoa erretzea. Egon behar zuen zerbaiten premia. Ederki emango zuten Oremus bakoitzeko **zigarroari tiradizo bat egingez** meza ematen. (OLEA, Inozentzio; *Bizitza izbide*, 108. or.).

KOZINAN EGIN, SUKALDEAN EGIN = KOZINATU, JANARIA MANEATU, PRESTATU, ONDU, PLANTATU... (*SUKALDATU)

Sukaldea ez zen **kozinan egin** eta jateko lekua bakarrik (LAZKANO, Imanol; *Aho bizarrik gabe*, 41. or.).

Gero berriz bazkaldu gendun Ondarruan, / ezeren aitzakirik, jaunak, ez genduan; / arrantxera leyalak an izan genduan; / arrezkero **kozinan geuk egin genduan** (APALATEGI, Frantzisko; *Euskal mutillak armetan*, 75. or.).

KARITATEA EGIN = KARITATEZKO EGINTZA EGIN

Joan nitzan diru gabe eta neri **karidadea egin** ostazun (ANDUAGA, Graziano; *Aitonaren uzta*, 78. or.).

Karitatea egin behar duk zerua irabazteko (TREKU, Mattin; *Ahal dena*, 126. or.). ■

Nola sustatu motibazioa eta ilusioa pandemia garaian?

IDOIA APAOLAZA

GIZARTE HEZITZAILEA ETA PSIKOPEDAGOGOA

Inork ez du zalantzan jartzen koronabirusak asaldatu duela gure eguneroko bizitza. Pandemia hasi aurretik, dena kontrolpean zegoelako uste faltsuan bizi ginen, baina, ustekabea, gizarte moderno honek bere ahultasunarekin egin du topo, ikusi eta kontrolatu ezin den mehatxu nimiño batekin.

Gizakiak, gizartearen muinak, lasaitasuna eta dena kontrolpean daukan sententzia behar du behar bezala funtzionatzeko. Garunak kontrola behar du; bestela, urduritasun- eta antsietate-egoerak bizi ditu, eta nekez jarraitzen du aurrera. Errutinan dago lasaitasunaren gakoa, baina zer gertatzen da errutina ezin denean mantendu pandemia egoeran gaudelako?

COVID-19 agertu aurretik, planak egiten ziren, eta ia kasu guztietan betetzen ziren. Oso ohikoa zen oporrak hilabetez planifikatzea, merkeago ateratzeko, eta, kasu gehienetan, planifikatutakoa betetzen zen. Tamalez, hilabeteak daramatza-gu pandemian, eta, sarreraren esan bezala, eguneroko bizitza hankaz gora jarri da.

Sortutako ezegonkortasunaren ondorioz, gizartean nabarmen ugartu dira antsietate eta depresio kasuak.

I. ZER DA MOTIBAZIOA, ETA ZERGATIK DA HAIN GARRANTZITSUA?

Motibazioa da helburu bat lortzeko mar-txan jartzen den barne indarra. Beraz, lehenengo galdera hau da: zerk bultzatzen du portaera? Motibazioaren mende dago ekintza bat egiten hastea, jarraitzea, antolatzea eta helburua lortu den edo ez ebaluatzea.

Bi motibazio mota daude:

• Barne motibazioa

Barne motibazioa osatzen da pertsona batek helburu bat lortzeko ezartzen eta abian jartzen dituen mekanismoekin. Zerbaiten beharra edo nahia barrutik sortzen dira, eta eragin handia dute helburua lortzeko abian jarri beharreko jokabidean. Adibidez, oposizioetarako edo hizkuntza bat ikasteko, barne motibazioa litzateke pentsamendu positiboa lantzea baita ikasteko beharrezkoak diren indarra eta irmotasuna ere.

• Kanpo motibazioa

Hitzak dioen bezala, kanpoko motibazioa kanpotik datorrena da. Pertsonak ez du ekintza bat egin nahi, baina beste pertsona batek hala esan diolako egiten du. Batzuek automatikoki egiten dituzte ekintzak, «egin behar direlako eta kito».

Pandemiarekin lotutako adibide bat da kanpora irten nahi ez duten helduena: pertsona horiek beldur dira zer gerta dakiekeen kanpora irteten badira, baina medikuak oinez ibiltzera irteteko agindu dienez, irten egiten dira.

Kanpo motibazioa ahula da barnekoarekin alderatuta, eta, askotan, aitzakiarik txikienarekin uzten zaio ekintza egiteari. Adibideari jarraikiz, honelakoak esaten dituzte: «Ez naiz kanpora ibiltzera atera, euria ari du eta».

II. PANDEMIA, MUNDU OSORA ZABALDUTAKO KRISIA

COVID-19ak berdin eragiten die mundu osoko biztanleei, eta munduko leku guztietara iritsi da. Pobreen eta aberatsen arteko muga zeharkatzen duen neurrian, berdin eragin die etnia bateko edo beste-ko biztanleei.

Beraz, pandemia guztiok bizi dugun egoera da, eta gakoa da egoerara ahalik eta hobekien moldatzea.

• Egoera berdina, jarrera ezberdina

Bizitzen ari garen garai ilun hauetan, pertsona batzuek ilusioz eta baikortasunez egingo dute aurrera, motibatuta egongo dira zailtasunei aurre egiteko eta bizitzaren ikuspegi baikorra izango dute. Psikologian gaitasun horri *erresilientzia* deitzen zaio.

«Erresilientzia zailtasunei aurre egiteko, onartzeko eta egoera zailen aurrean eraldatzeko giza gaitasuna da» (Grotberg, 2001).

Erresilientziaren zutabeak honako hauek dira:

- Autoestimua: Nork bere burua maitatzeko eta zaintzeko gaitasuna.
- Harreman osasungarriak ezartzeko gaitasuna: Besteak maitatzeko, besteekin maitasuna jasotzeko eta elkar babesteko gaitasuna.
- Ekimena: Nork bere buruarekiko exijentzia eta erronkei aurre egiteko nahia.
- Moralitatea: Norbere jokabidea eta bizitzeko era gidatzen dituzten printzipio moralak.
- Independentzia: Baldintza zailetan aurrera egiteko gaitasuna, besteekin mende egon gabe.

Aldiz, erresilientzia-gaitasuna garatuta ez duten pertsonen ezkortasunez ikusiko dute dena, eta erne egongo dira. Pertsona horiek beste inork baino gehiago behar dute errutina, dena beti bezala joatea eta, ondorioz, pandemiak eragindako aldaketak eta asaldurak hankaz gora jarri dute haien segurtasuna. Hori dela eta, egoeraren ikuspegi negatiboa dute, ez dute irtenbiderik ikusten, eta mesfidatiak dira. Batzuek orduak ematen dituzte telebistari begira, hainbat iturritako albisteak jasotzen dituzte, eta beldurrez eta antsietatez bizi dira. Beste batzuek egoera ukatzen dute, eta dena konspirazio bat dela uste dute, bai birusa baita haren ondorioak ere.

III. ILUSIOA ETA MOTIBAZIOA SUSTATZEKO ESTRATEGIAK

Nahi edo ez, ukatu edo onartu, bizitzan aurrera egin behar dugu; eta, horretarako, ezinbestekoa da jarrera erresiliente izatea. Beraz, zer egin dezakegu ilusioa eta motibazioa lantzeko, eta, horrela, pandemiatik indartuta ateratzeko?

- **Estigma kendu COVID-19 pasaduten pertsonen eta hauen familiei.** Gaixotasuna pasatzen dute, eta, sendatu ondoren, ohiko bizimodura itzuli behar dute pertsona osasuntsu gisa.
- **Mugatu COVID-19ari buruzko albisteak eta alderatu irakurtzen duzuna ikusten duzunarekin.** Babestu zure burua eta zure familia albiste ezkorretatik eta sensazionalismoa bilatzen duten gertaeretatik. Mezu negatiboek beldurra eta antsietatea sortzen dute, eta, beraz, osasungarriagoa da entretenitzeko beste jarduerak batzuk aukeratzeko, hala nola sukaldean aritzea, liburu bat irakurtzea edo paseatzera irtetea; eta, irakurtzekotan, albiste baikorrak irakurtzea. Horrez gain, komeni da jarrera ona duten pertsonen inguratzea, eta, ahal bada, pertsona negatiboengandik babestea.
- **Izan harremanak eta lagundu ingurukoak.** Nahiz eta elkartzeko zaila izan, gaur egun badaude ordenagailu bidez elkartzeko moduak; adibidez, Meet edo Skype bidez. Aurrean pantaila bat dugun arren, bide horiek harremanak izaten laguntzen dute, eta bakardade sensazioa gutxitzen.
- **Autoestimua eta emozioak landu.** Garai latzetan, inoiz baino gehiago zaindu behar dugu geure burua. Sinietsi zure gaitasunetan eta zaindu zure emozioak, baita emozio horiek sortzen dituzten pentsamenduak ere.
- **Pentsamendu positiboak sustatzeko lan egin.** Egoera zailek pentsamendu ezkorrak bultzatzen dituzte, eta, horrelakoetan, gehiago kostatzen zaigu gure buruarekin konfiantza izatea. Garunak energia asko gastatzen du lasaitasuna bilatzen, eta normala izaten da zenbait momentutan nekatuta sentitzea. Hori dela eta, inoiz baino garrantzitsuagoa da pentsamendu baikorrak sustatzea; alegia, horiek identifikatzea, eta egunero denbora bat hartzea baikortasuna indartzeko.

- **Ilusio txikiak.** Ondo gaudela egunero eskertu eta ilusio txikiak eman geure buruari, hala nola paseatzera irtetea eta eguzkiak edo paisaiaren edertasunaz gozatzea. Ilusio txikiek emozio eta pentsamendu onak erakartzen dituzte eta egoera zailak gainditzeko gaitasuna indartzen.
- **Errutina.** Sarreran aipatu bezala, garunak errutina behar du lasaitasunez eta eraginkortasunez funtzionatzeko. Errutinei esker, eguna antolatuta dugu, eta denbora azkar igarotzen zaigu. Hortaz, errutinak ezarri, adibidez, jaikitze eta ohean sartzeko, paseatzera irteteko edo gustuko ditugun jarduerak egiteko.

Pandemiaren aldaketen eta erronken aurrean, haserre, kezkatuta eta beldurrez zein antsietatez beteta egon gaitzke. Edo, aitzitik, elkar ezagutzeko eta zaintzeko aukera gisa bizi dezakegu egoera. Bigarrenaren alde egiten badugu, krisi honetatik indartuta atera gaitzke, eta bizitzako momentu eta ilusio txikiez gozatzen hasi. Jarrera baikorra izateak esfortzua eta lana eskatzen ditu, baina, azkenean, ohiko bilakatzen denean, bizitzeko ikuspegia bera aldatzen digula nabaritzen dugu. Nahiz eta pandemiaren hasieran dena beltz ikusi, lan pertsonalari esker indartuta atera gaitzke krisi honetatik. Gure esku dago! ■

BIBLIOGRAFIA

mental-health-considerations.pdf

Jesús Pol et al., *Trastorno adaptativo y resiliencia*. Vol.8(1)-Febrero 2014 (237-253. or.).

J. Marshall Reeve. *Motivación y emoción*. The McGraw-Hill Companies. 2009.

Tele-lanetik Tele-avatarrera

INAKI SERRANO LASA
(IRAKURLEA)

Telelanarekin amets egiten nuen, leher eginda bizi bainintzen. Goizean goiz oilarrekin batera esnatu, eta, korrika batean, justuan hartzen nuen Gasteizerako autobusa. Lakuako makro-eraikinean, Pacorekin eta Txapartegirekin, lehen orduko kafe makinako tertulia haiek normalean sufrikarioa izaten ziren. Batetik, Pacok, 3. hizkuntza eskakizuna lortzeko bere gurutzadan, irakasle-sparring gisa aukeratu ninduen, eta bere amaigabeko esaldi totelak jasan behar izaten nituen. Euskararen kausan, nire martiri gurutzefikapen sakrifizioa zen, euskaldun berri bat gizarteratzeko. Bestetik, Txapartegi, enkargatu zioten azken zereginari buruz kexaka beti, nire jarduerarekin zituen loturak azpimarratuz, deskuiduan amua jan eta lanaren ardura har nezan.

Postan metatutako mezuen eta telefono deien artean, zaila izaten zitzaidan txosten eta ebazpenetan luzaro kontzentratzea, eta bilerak ere, hiruzpalau: zuzendaritzakoa, koordinaziokoa Saileko beste zuzendaritzekin, protokoloa beste sailekin, berdintasun planekoa, tramitaziorako plataforma elektronikoari buruzkoa...

Jan ere nahiko malurus; gauez presaka egindako makarroiak tomatearekin askotan jan gabe geratzen ziren, zuzenda-

riak urgentzia gabeko gai ez urgenteez hitz egiteko bazkal orduak hautatzen baitzituen. Taxuz bazkaltzeko denborarik gabe, makina bat aldiz makinako sandwicha. Telelanari zegokionez, tamalez, zuzendari anti-enpatikoaren iritziak Sailaren aurkako jarrerarekin bat egiten zuten: telelana-nanai.

Mundua irauli zuen 2020ko COVID-19 birus pandemiak. Konfinatuta, baliabide teknologikoen bidez, etxetik, modu birtualean, zerbitzuak eskaintzeko gai ginela frogatu behar izan genuen. Eta (nire harridurarako) nahiko ondo egokitu nintzen. Krisi epidemiologikoa amaitzean, jadanik ez zegoen atzera bueltarik: aro digitala hasita zegoen, eta legeek berek telelana sustatzen zuten Administrazioaren funtzionamenduan, langile publikoentzat zein gizartearentzat zekartzan abantaila guztiek justifikatuta: joan-etorrien denbora murritztea, ingurumen-jasangarritasuna, garapen profesionaletan norberaren eta familiaren bizi-tzarekin uztartzea, lan-denbora hobeto antolatzea eta arrazionalizatzea...

Gurean ere ez zen beste erremediorik izan. Kanpoko enpresa eta administrazioetan, telelanarekin batera bideo-bileren ohitura zabaldu zen, eta horretarako prestatutako gelarik apenas geneukanez, bideodeiak norberaren ordenagailutik antolatzen hasi ginen. Ordea, aldi berean bospasei elkarriketa elkarri entzun eta

estropezu egiten: batzuetan, oilategia; besteetan, zoroetxea. Horrenbestez, nagusiek gogoz kontra onartu behar izan zituzten langileon telelan eskaerak araudia betetzen bazuten.

Dena den, ez zitzaigun merke aterako: boterearen mapa bat eratu baitzuten etxeko langile susmagarri edo ez-fidagarri ginenok zaintzeko, alegia, gure jarduera eta ordutegia gertutik kontrolatzeko.

Gure atzetik ibiltzeko, besteak beste, geolokalizazio dispositiboak inposatu zizkiguten, bai portatiletan, bai mugikorretan; bideo zainketarako webcam kameratxoak denbora guztian piztuta egon behar zuten; korreoak edota Internet sarbideak ikuskatzen zituzten; gure sare sozialen profila eta erabilera orraztu zuten jarrera lizun edo mespretxagarriak aurkitzeko. Eta, halere, nire zuzendaria obsesio neurotikoa mesfidati zebilen, etxeko produktibitate maila zalantzan jartzen. Gure prestutasun osoa ziurtatzeko, egunero bideo bilerak antolatzen zituen ordu ezberdinetan; tarteka, edozein aitzakia jarrita, telefonoz deitzen zigun etxera (eta biharamunean, bulegoan fisikoki present geundenean, ez zuen gure beharrik). Gainera, pribilegio hark kontraprestazioak izan behar zituela interpretatzen zuen, ez soilik lan zama eta erantzukizun gehiagoren forman, baizik eta etengabe konektatuta adi egoteko prestutasunarekin, orduz kanpoko me-

zuei erantzuteko ezezik, premiazko lan-txo ezinbestekoak egiteko ere. Ez zen amestutako telelana: jazarpen digitalaren mugetan, tekno-antsietatea eta tekno-nekea.

Jainkoari esker, urte gutxiren buruan, adimen artifiziala, robotika eta teknologia kuantikoen erabilera anitzei esker, Eusko Jaurlaritzaren esparruan ere, lan-antolaketa eta -kudeaketa zeharo eraldatzen zihoan, baita telelanarena ere.

Gaur egun, gobernantza digital berriaren izarra aplikazio bat da: *Public Administration New Dimension* atari animatua. Programa honetan, langile bakoitzak bere avatar propioa eratzen du, norbanakoa birtualki ordezkatzeko duena. Lantokira fisikoki hezur haragitan bertaratu gabe, programak Lakuako ekipamenduak fidelotasun osoz irudikatzen ditu, eta gizaki itxurako pertsonaia digitalak maneiatzen ditugu etxetik. Errealitate birtual horretan, funtzio guztiak bete daitezke, eta telefono edo bideo bileren komunikazio sistema zaharkituaren ordez, elkarriketa eta interakzioak ia-ia formatu errealean garatzen dira.

Abantailak izugarriak dira, ez soilik langileak uneoro monitorizatuta gaudelako. Nire kasuan, adibidez, benetako gorputz zaharragoaz ahaztu, eta avatar gazte eta liraina aukeratu dut: «Euken» izenaz bataiatua. Berez, nire langile avatarra Brad Pitt bat da, bere une onenean. Eta lankideek ez dute zertan ezagutu nire egiazko itxura fisikoa, ez eta adina, ezta sexua ere. Pertsonaleko datu-baseak bakarrik dauzka gure datu pertsonalak, eta ez dugu zertan bizitza arrunteko nondik norakoak zabaltu. Lanaz kanpoko gure nortasuna zeharo anonimoa izan daiteke.

Ondorioz, «lanera joatea» gozamina bilakatu da. Ordenagailuan errealitate birtualleko betaurreko eta aurikularrak ipini, eta mundu berri batean murgiltzen naiz, non Lakuako korridoreetan ez den adinekorik ikusten; denok baikara neska eta mutil gazte katxarroak, Ken eta Barbie-ak, nor bestea baino erakargarriagoa.

Esan bezala, denak dira abantailak. Osasun aldetik, kontaktu fisikorik gabe, ez diogu elkarri gaixotasunik kutsatzen. Hizkuntza aldetik ere, Administrazioa ahozko komunikazioan, % 100 erabiltzen da euskara. Izan ere, gure audioek itzultzaile neuronalak dituztenez, darabilgun hizkuntza darabilgula, automatikoki avatarrek euskaraz dihardute, eta bilera eta elkarriketa oro euskara jator aberatsean garatzen dute.

Agian, karguen egoera ez da hain pagotxa. Berdintasun eta diskriminazio positiboak hala eskatuta, euren ordezkodigitalek derrigorrean emakumezko itxura izan behar du. Antzinako moldera ohitutako zuzendari matxistak ez dira hain gustura sentituko emakumezko baten larruan.

Aitortu behar dut orain maite ditudala zuzendaritzako teleavatar bilerak. Alboetan esertzen zaizkidan «Lorena» ile beltzdunak eta «Zuriñe» ilehoriak fisikoki izugarri erakartzen naute, bakoitzak bere erara: Lorena basatiagoa eta sexualagoa da; Zuriñe, maitagarriagoa eta ezitsuagoa. Ezin ditut ekidin gure arteko begiradak, eta begiraden sentsualitateak dena esaten du.

Azkenaldian, Zuriñerekin bazkaltzen dut Lakuako jantoki birtualean. Etxean, ordenagailu aurrean egon naiteke makarroiak tomatearekin muturra zikintzen,

eta bitartean *Public Administration New Dimension* atarian otordu duin moduko bat eszenaratzen. Egiari zor, janari birtualak ez du zaporarik eta ez du elikatzen, baina ordu erdiko atsedendialdiak Zuriñerekin solasteko aukera ematen dit, haren barre konplizeak bilatzeko aukera.

Lorenarekin zuzenagoa izan naiteke, eta izkina galdu batean musu bat lapur diezaiodan gutxi falta zait. Ez da esperientzia fisiko beteak izango, avatarrek oraindik ahalmen sentsorial mugatuak dituztelako; oster, egoa espazioraino igoko zait. Momentuz posible da silikonazko karkasa osagarri batzuen bidez deskarga sexualerik gozatzea, baina ez larrua larruaren kontra sentitzea. Bitartean, EJIE zerbitzu teknologikoak gure pertsonaia digitalei zentzumen osoak garatu nahian dihardu, jotake.

Gauzak horrela, «Euken» gisara bulegora birtualki bidaiatzeak motibatzen nau; aldiz, bizimodu arrunta sarritan aspergarri egiten zait. Beldur naiz, urtebete geratzen baitzait jubilatzeke eta, epea amaituta, automatikoki Administrazioaren plataformatik deskonektatuko naute, desaktibatuta geratzeko naiz, herriar arrunt bihurtuta, alajaina. Ez da bidezkoa. Emazteak barka nazala, baina galdutako gatzetasuna emozio eta zirraren bitartez berreskuratu dudanean, ezin didate egun batetik bestera «Euken» ederra izatearen plazerra ukatu, ezta Lorena edo Zuriñe bezalako neskak nire bizitzatik desagerrarazi. Eta berdin izango litzaidake Lorena eta Zuriñe egiazko errealitateko Paco eta Txapartegi izango balira ere.

Lanera joan nahi dut. ■

Loaren medikuntza, zahartze osasungarria

CARLOS JAVIER EGEA SANTAOLALLA

ARABA ESIko LOAREN UNITATE FUNTZIONALEKO BURUA (OSAKIDETZA)

Loaren medikuntza zientifikoa bilakatzen joan da azken 25 urteetan, loaren zientzian eta erritmo zirkadiarretan izandako garapen garrantzitsuak elkartu ahala. Lehen lo-unitateak, halakotzat ulertuta, Estatu Batuetan agertu ziren 70eko hamarkadaren hasieran, Stanford-eko Unibertsitatean. Harrez geroztik, ideia hau gauzatu da: loaren nahasmenduak dituzten pazienteak artatzeko, lo-laborategi bat izateaz gain (probak egiteko –polisomnografia, adibidez–), kanpoko kontsulta bat ere eduki behar da, paziente horiek behatu eta baloratu ahal izateko, bai eta beharrezko proba diagnostikoak, tratamendua eta jarraipena egin ahal izateko ere.

Osakidetza Loaren Unitate Funtzionalak ditu. 90eko hamarkadan hasi ziren garatzen hiru lurralde historikoetan, eta zenbait elkarte zientifikoren arabera, osasun-arloko profesionalen zeharkako unitateak dira: diziplina anitzeko laguntza eskaintzen dute loaren nahasmenduak dituzten pazienteak artatzeko, asistentzia espezializatua behar dutenean (pneumologoak, nerbio-fisiologoak, neurologoak, pediatriak, aurpegimasailekoak, psikiatriak, erizainak, odontologoak, administrazioariak, eta abar). Osakidetza, gainera, balio erantsi bat dago: Arabako ESIren Loaren Unitate Funtzionala, erreferentziala nazioarteko zentroen artean, konplexutasun handikoa, eta bikain kategoriatuena, zenbait elkarte zientifikok emana.

Gure ustez, gure altxorrik handiena, lo egin behar dugun denbora, ez da berdin gizaki guztiontzat, eta, zahartu ahala, aldatzen joaten da. Ikerketa gehienek iradokitzen dutenez, eskola-adinean dauden haurrek 10-11 orduko loaldia behar dute, nerabeek (10-17 urte) 8,5-9,5 ordu artekoa, eta helduek 7-9 ordu artekoa. Esperientziak erakusten digu, bestalde, haurtzaroren azken txanpan egiten dugula lo hobekien, kalitate handienaz. Izan ere, 11 edo 12 urtetik aurrera, loaren arazoak modu esponontzialean hazten dira, eta badugu esatea ere 10 helduetatik 7k loaren kalitateari eragiten dioten arazoak izango dituztela bizitzan zehar.

«Gizarte zibilizatuak» lo-orduen kopurua murrizteko joera dauka, ordu ho-

riek, besteak beste, lanean edo aisialdian erabiltzeko. Ikerketak eta adituak bat datoz horrekin: lo-orduak murrizte horrek pertsonen biziraupena eta adimena gutxitzea dakar, eta galera ekonomiko itzelak enpresentzat.

Gauetz lo gutxi egitea osasun publikoko arazoa da mundu osoan, eta halaxe dela aitortzen du Estatu Batuetako Gaixotasunak Kontrolatzeko eta Prebenitzeko Zentroak (CDC). Herrialde horretan egindako azterlan batek erakutsi zuen biztanleen herenak baino gehiagok ez zuela behar adina lo egiten erregularatasunez. Arazo horrek beste herrialde industrializatu batzuei ere eragiten diela ikusi da, hala nola Japoniari, Alemaniari, Kanadari eta Erresuma Batuari.

Euskadiko biztanleen loaldien orduak Euskal Autonomia Erkidegoko Osasun Inkestaren bidez aztertzen dira. Datuak lurralde historikoaren, adinaren, sexua- ren, klase sozialaren eta ikasketa-mailaren arabera jasotzen dira. Jarraipena 20 urte- tan egin da, 2007an, 2013an eta 2018an jasotako datuekin. Zehazki, 2007an, Arabako biztanleen artean zazpi ordu (gomendatutako gutxieneko loaldia) baino gutxiago lo egiten zuten pertsonen ehunekoa %17,6 izan zen. Zifra horrek gora egin du 2013an, eta %19,8ra iritsi da. 2018an, gizonen %23,2k eta emakumeen %29,5ek bakarrik 5 eta 6 ordu artean egiten zuten lo gauetz.

Horrenbestez, arazoa izugarri areagotzen ari da Euskadin. Hazkunde hori gizarte

modernoaren bizi-estiloko faktoreekin dago lotuta, hala nola estres psikosozialarekin, dieta desorekatuarekin, jarduera fisikorik ez egitearekin eta gailu elektronikoen gehiegizko erabilerarekin.

Datu horiei loaldiko gaixotasunak gehitu behar dizkiegu; esate baterako: insomnioa (%10 baino gehiago), gaur egun gora egiten ari dena Covid 19aren pandemiaren eraginez, eta loaren apneak. Azken hori prebalentzia handiko gaixotasuna da, helduen artean gizonen %4-6ri eta emakumeen %2-4ri eragiten baitie, eta, demostratu denez, zerikusia dauka bizi-kalitatearen narriadurarekin, hipertentsio arteriala agertzearekin, gaixotasun kardiobaskularrekin eta trafikiko-istripuekin. Batuketa horren emaitza zera da: osasun publikoaren arazo konplexu baten aurrean gaudela.

Ebidentzia zientifikoaren arabera, gizarte- eta osasun-arloko emaitza negatibo batzuekin lotzen da lo-falta. Izan ere, loa oso garrantzitsua da laneko errendimendu kognitiboa eta produktibitatea zehazteko, eta agerian uzten du lorik ez egiteak trafikiko-istripuen eta industria-istripuen tasa handiagoa, osasun-akatsak eta lan-produktibitatearen galera dakartzala, besteak beste. Hala, bada, behatu denez, egunean sei ordu baino gutxiago lo egiten duten langileen batez besteko produktibitate-galera ehuneko 2,4 puntutik gorakoa da gomendatutako loaldia (7-9 ordu) egiten duten langileen aldean, eta sei eta zazpi ordu batez beste lo egiten duten langileen aldean; hori guztia 1,5 puntuko galera da, lan-absentismoaren ondorioz.

Osasunean ere ondorioak ditu. Horien artean, istripu zerebrobaskularra izateko arrisku handiagoa dago, baita gaixotasun koronarioa, hipertentsio arteriala, obesi-

tatea eta 2. motako diabetesa, baita heriotza-tasa %10 handiagoa izateko ere. Izan ere, Estatu Batuetako hamabost heriotza-kausa nagusietatik zazpirekin lotu da loaldi behar bezain luzea ez izatea.

Osasunean, ongizatean eta produktibitatean izan ditzakeen ondorio kaltegarriak direla-eta, lo-gabeziak eragin sozial eta ekonomiko handia du. Gaur egun, loaren unitateak arazo hori hobetzeko gai dira. Izan ere, nahiz eta gehien lantzen duten patologia Loaren Apnea Hipopnearen Sindromea den, aldi berean, gaur egungo gizartearen arnasketakoak ez diren loaren inguruko beste arazo batzuk ere badaude, maiz agertzen direnak, hala nola erritmo zirkadianoaren alterazioak txandaka lan egiten duten langileengan, edo fase- atzerapenak eta aurrerapenak, baita beste patologia batzuk ere, esaterako, insomnioa edo narkolepsia. Horiei guztiei ere heldu behar zaie.

Gaur egun, loaldiko patologia horiek baloratzeko, pazienteak kanpoko kontsultetan artatzen dira, aurrez aurre. Baina sistema tradizional hori hasia da eraginkortasun gutxikoa izaten, kostua kontuan hartuta; eta, gainera, gero eta itxaron-zerrenda handiagoak sortzen dituzenez, pazienteak osasun-zentroetara joatera behartzen du, arta dezaten. Horrenbestez, argi dago telemedikuntza dugula arazo horiek konpontzeko tresna erabilgarria, gero eta harrera handiagoa duena gure osasun-ingurunean: zehazki, teknologia berriak, hala nola Smartphone motako telefono mugikor adimendunak, gaur egun gehienok erabiltzen ditugunak, adinekoek barne.

Ildo horretan, erabiltzaileek badute medikuntzarekin, eta zehazkiago loarekin, zerikusia duten aplikazioak (app-ak) des-

kargatzea, asko daude eta. Hala, Google «loaren aplikazioak» idatziz gero, gai horri lotutako ia 50 milioi sarrera agertzen dira. Hala ere, gehienak gaiaren aztertzaileak baino ez dira. Lo-kantitateari eta -kalitateari buruzko datu ugari bildu eta ematen diote erabiltzaileari, baina hark nekez interpreta ditzake datu horiek egokiro, ez baitu horretarako behar besteko ezagutzarik. Gure ustez, funtzio hori betetzeaz gain, komeni litzateke sistema bat edukitzea loaren gabeziak detektatzeko eta zuzenean eta modu interaktiboan gomendio indibidualizatuak emateko; horren bitartez, loaren gabezia nozitzen duen pertsonaren egoera hobetzea lortuko genuke.

Gabeziei aurre egiteko, hain zuzen, gure taldeak Gasteizen proiektu bat egitea proposatu du, hiri adimendunen esparruan, gainerako hirientzat eredu izan dadin: *Gasteiz Smart City* izango du izena. Ikerketa udaleko langileen artean hasiko da, eta haien loaren kantitatea eta kalitatea hobetzea du helburu, laguntzaile birtual eta interaktibo bat baliatuta horretarako (loaldia neurtzen duen esku-muturrekoa). Laguntzaile hori 24/7 *live chat* bati lotuta egongo da, zeinak, aldi berean, pertsona horiek loaren unitatearekin lotuko baititu. Proiektuak espero diren emaitzak lortuz gero, gizarte osora zabalduko da; betiere, kontrol-talde bat hartuta, eraginkorra dela frogatu ondoren. Proiektuan, gainera, hiru hauek batera lan egingo dute: Philips multinazionalak; Espainiako Loaren Elkartek (SES), Ikea multinazionalak eman duen beka baten bitartez; eta Pneumologia eta Kirurgia Torazikoko Espainiako Elkar-teak (SEPAR). ■

Garena eta esaten duguna: euskara hizkuntza sexista da?

PILAR KALTZADA GONZÁLEZ

KAZETARIA

Euskaldun berria naiz, denborak zahartu banau ere. Nire bizitzaren ia hiru laurden eman ditut jadanik euskaldun, baina lehen zati hori hizkuntza-kontuetan izugarri garrantzitsua da. Lehen laurden horretan, garai batean ama-hizkuntza deitzen zen hori (etxe-hizkuntza deitzen diot nik, erabilera sexista saihesteko) barneratu nuen, eta, nire kasuan, gaztelania izan zen. Gurasoek eta anai-ahizpek gaztelaniaz hitz egiten zidaten. Ipuinak gaztelaniaz irakurri nituen, eta haur-kanta gehienak, »Pintxo, Pintxo» izan ezik, hizkuntza horretan irakatsi zizkidaten. «Al pasar la barca me dijo el barquero las niñas bonitas no pagan dinero», adibidez.

Euskaldun guztiak eleanitzak gara. Gutxienez, hizkuntza bat baino gehiago dugu, gaztelania edo frantsesa, nagusiki, baina ez bakarrik horiek. Leioa, Salamanca, Txileko Santiago eta Saharako Bujador herrietan jaiotako euskaldunek beren hizkuntza-aniztasuna opari eman diote euskaldun-komunitateari. Batzuek bizitza osoa eman dute euskaldun izaten, beste batzuek, nik bezala, bizitzako zati bat, handiagoa edo txikiagoa.

Askotan entzun izan dugu euskara ez dela hizkuntza sexista, ez baitu generorik, eta auzo-erdaren konparaziotik abiatuta, hori abantaila omen. Dakigunez, bai gaztelania, bai frantsesa –beste hizkuntza erromanikoak bezala eta Europa zein mundu osoko beste hainbat hizkuntza bezala– genero-hizkuntzak dira, genero-kategoria baitaukate. Hizkuntza horien sisteman, gainera, maskulinoa orokor edo generiko gisa erabili ohi da; hau da, izendatutako errealitatea gizonek eta emakumeek osatzen dutenean edo errealitate horren genero konposizioa ez dakigunean, maskulinoa lehenetsi izan da: «los niños de la escuela», «les acteurs», eta abar. Akademiak eta usadioek bat egin dute erabilera horren alde, baina gero eta ozenago entzuten dira maskulinoa eredu gisa ezarri duen pentsamenduaren kontrako ahotsak.

Generoa eraikuntza soziala da, eta hizkuntzak birsortu egiten du, gainerako kultur adierazpideek egiten duten bezala. Hizkuntza ez-sexista nahi badugu, hiztun

ez-sexistak behar ditugu. Hizkuntzak ez du errealitatea sortzen, izendatu egiten du, baina errealitate horren gainean dugun mundu-ikuskerara sortu edo iraunarazteko tresna ezinbestekoa ere bada. Hitz batzuk aukeratu eta beste batzuk baztertu egiten ditugu; ideia batzuk azpimarratu eta beste batzuk ezkututzen ditugu; subjektu batzuei protagonismoa ematen diegu, eta beste batzuk albo batera lagatzen ditugu. Izan ere, hizkuntzen erabilera ez da inoiz neutroa eta erabiltzailearen mundu ikuskera ematen digu: mundu-ikuskerara sexista (hau da, emakumea gutxiagotu egiten duena) edo andro-zentrista (gizona arautzat hartzen duena, eta gizon heterosexuala bakarrik, gainera).

ZERTAN IKUSTEN DA EUSKARAREN ERABILERA SEXISTA?

Euskara ez da genero hizkuntza. Oro har –ez beti–, substantiboak ez dira sailkatzen femenino/maskulino banaketaren arabera eta, ondorioz, beste hainbat hizkuntzatan ez bezala, maskulinoak ez du hartzen adiera orokorrik. Erdaretan dagoen maskulino generikoa euskaraz ez egoteak nabarmen errazten du hiztunon adieraz-

pena eta hainbat buruhauste aldentzen ditu, baina euskaraz ere badaude hainbat aspektu «generoz» tindatuta daudenak.

Hitanoa

Noka edo toka ari denean, hitzunak so-laskidearen generoa kontuan hartuta, aditz marka bat edo beste hartzen du. Hartzailea plurala denean edo ezezagun zaigunean, orain gutxira arte maskulinoa erabili izan da. Hitanoaren erabilera asko murriztu da azken boladan, zenbait tokitan eta gazte-hizkerarekin lotuta (berezik gizon gazteen artean) berpizten ari bada ere. Tradizioan eta ahozko kultura tradizionalan, baina, nabarmenak dira erabilera sexistaren arrastoak. Gizona eredu gisa zerabilen «Kanta zak euskalduna, kanta zak hire herria» abestia eman zigunak, edota «Euskal Herria diagu zain» ezagun egin zuenak. Atso-titzetan ere topatu daiteke: «Emaileari emaiok, egileari egio».

Adibideek erakusten dute euskaraz ere maskulinoa erabili izan dela esangura orokorra adierazteko, euskarak beste bide batzuk eskaintzen dituen arren.

‘Gizona’ hitzaren erabilera

Euskaltzaindiaren hiztegiak adierazten duen moduan, *gizon* hitzaren esanahietako bat *gizaki* hitzaren sinonimoa da. Beraz, gurean ere *gizon* hitzak bi erabilera izan ditzake: espezifiko eta orokorra. Erabilera orokortuan ez da horren argi ikusten, eta, adibidez, begia okertuko genuke gaur egun «auzo horretan 1.000 gizon bizi dira» esaldiaren antzekoak entzungo bagenu. Kasu askotan, baina, oharkabea pasa ohi dira aurrekoaren parekoak direnak: *Izarren Hautsa* bizigai bilakatu zen hartan, poetak esan zigun «Gizonen lana jakintza dugu» eta «Gizonak badu inguru latz bat», eta ez dugu uste emakumeen kasuan ere, zeregin eta neke bertsuak ez direnik.

Generoa duten izenetan

Euskaraz baditugu genero biologikoa adierazten duten hitzak, gutxi izanik ere: pertsona erreferentzia egitekoak (*emakumea*, *andrea*, *andregai*, *gizasemea*, *senarra*, *mutila*, *jauna*), senidetazuna adierazten dutenak (*ama*, *amona*, *izeba*, *ahizpa*, *arreba*, *aita*, *osaba*) eta jarduera jakin

batzuk (*serora*, *etxeakoandre*, *sorgin*, *inude*, *prostituta*, *erregina*, *neskamea*, *andereñoa*, *maistra*, *lekaidea*, *fraidea*, *apaiza*, *erretorea*, *aztia*, *erregea*, *morroia* eta *maisua*).

Genero-markak erabilera orekatua eta zehatza egitea errazten du, baina kaleko hizkeran maiz plurala osatzeko izen maskulinoak erabiltzen dira generiko gisara. Euskara-maila apaleko hitzunei egotzi izan zaie erabilera oker hori, baina joera hori etengabe zabaltzen ari dela ematen du. «Zenbat seme dituzu?» (*seme-alaba* ordez) edota «Asteburu honetan aitonengana noa» (*aiton-amonengana*, ordez) entzun daiteke erruz. Harrigarria da aitzak besterik ez dituzten zenbat ume da goen gurasoen whatsapp-taldeetan!

‘-sa’ bukaeradun femeninoan

Zubereraz *-sa* atzizkia izen femeninoak osatzeko erabiltzen da, eta Euskaltzaindiak amaiera hori duten zenbait hitz onartzen ditu: *jainkosa*, *abadesa*, *dukesa* eta *printzesa*. Gainerako kasuak (**alkatesa*, **aktorea*, **idazlesa*...) ez dira zuzenak, nahiz eta askotan entzun egiten ditugun.

Lexikoko asimetria

Genero femeninoa edota maskulinoa duten hitzek, beste hizkuntza askotan gertatzen den legez, ez dute balio berbera euskaraz ari garenean, edo zehatzago esatearren, hitzunok kutsu bereizgarria, negatiboa eskuarki, eman ohi diegu. *Atso* eta *agure* hitzak ez dira baliokide gisara erabiltzen, eta beste horrenbeste gertatzen zaigu *alu* gisako hitzekin.

Badaude euskaraz sortu ditugun esapideak, *maisuki* edo *maisulana* bezalakoak, nahiz eta lanbide horretan gehienak emakumezkoak izan. Hitz horien atzean datzan mundu-ikuskeran gizona da guztiaren neurri edo araua, eta, beraz, ez zaigu harrigarri gertatzen entzutea Maialen Lujanbio bertsolariak maisutasunez kantatu duela, oholztan jaun eta jabe izan dela eta txapela buruan duela agurra kantatu duela.

NORBERARI BERE: HIZKUNTZA EZ DA SEXISTA

Erabilera sexista erraztu edo zaildu egin dezake hizkuntzaren barne-egiturazkeak, baina sexismoa ez da ahoan sortzen,

gizon

- 1 iz. Gizaki arra, bereziki heldua dena. Ik. *gizaseme*; *gizonezko*; *mutil*. Anton emakume. *Gizon gaztea*, *zaharra*. *Gizon ahotsa*. *Gizon* eta *emakumeak* elkarrekin. *Gizon ezkondua*. *Hura zen, hura, gizon puska!* Sendagilea hitz gutxiko gizona zen. *Ezetz, gizona! Lasai, gizona!*
- 2 iz. Gizakia. *Euskal Herriko lehen gizona*. *Gizona gizon denez gero, zer den galdetza ari da*.
- 3 iz. Gizona, adorea, ausardiaren eta dagozkion gainerako tasunen jabetzat hartua. *Etor hona, gizona bazara!*
- 4 iz. Senarra. Ik. *andre 6*; *emazte*. *Nire gizonak ekarri dit hori*.
- 5 pred. Gizonari dagoen moduan. Ik. *gizonki*. *Gizon portatu*.
- gizon dantza**, **gizon-dantza** iz. Aurreko mota, eskutik helduta soka antzeko bat eratzen duten gizon talde bateko kideek banan-banan egiten dutena, zenbaitetan, pertsona ospetsuek, begirunezko adierazpen gisa, eskaintzen zaiena.
- gizon egin** 1 Kristau erlijioan, Jainkoaren Semea gizon bilakatu. Ik. *gizondu*. *Jainko Jauna*, *enagatik gizon egin zirena*.
- 2 (Partizipio burutua izenondo gisa). *Jaungoiko gizon egina Beteleem jaio zenean*.
- gizon egite**, **gizon-egite** iz. Kristau erlijioan, Jainkoaren Semea gizon bilakatzea. *Jainkoaren gizon egitea*.
- gizon-emakume** iz. pl. Gizonak eta emakumeak. *Zabaldi hartako gizon-emakumeen hizkera*. *Bilboko Sabir Etxean 36ko gerran Euskadiren askatasunaren alde borrokatu ziren gizon-emakumeen ohoretan ekitaldia izango da gaur*.
- gizon proba**, **gizon-proba** iz. Herri kirola, gizon talde batek edo gizon bakarrak harri handi bat herrestan eramatean datzana.

hiztunok dugun mundu-ikuskeraren txirrikordetan baizik. «Athleticeko jokalariek diru asko irabazten dute» esaten dudanean, ez dut gizon jokalaria edo emakume jokalariek ari naizen argitzen, beharrik ere ez: gure kulturak, usadioak eta sozializazioak bete egiten dute hitzek hutsik uzten duten espazio zehaztugabe hori.

Hizkuntza batek generoa edukitzea ala ez, beraz, ez da haren erabilera parekidea-goaren gako bakarra. Munduan badaude generoa daukaten hizkuntzak (bi genero frantsesean eta gaztelanian, hiru genero alemanean, sei genero swahilian...) eta badaude generorik gabeko hizkuntzak: ingeleza, suomiera, euskara eta mongoliera, besteak beste. Sexismorik gabeko gizartearik, ordea, ez dugu egundo ezagutu.

Euskaraz ditugun hitz-elkarketak erabili (*seme-alabak*, *neska-mutilak*), eta erderatik oker hartutako erabilera orokortzaileak baztertu (**aitak*, **semeak*).

Itzulpena egiteko orduan, adi estereotipoek, gizon zein emakume izan daitezke eta *zirujaua*, *abokatua*, *soldadua*, *iturgina*, *arotza*, *jostuna*, *ile-apaintzailea*, *erizaina*, eta abar.

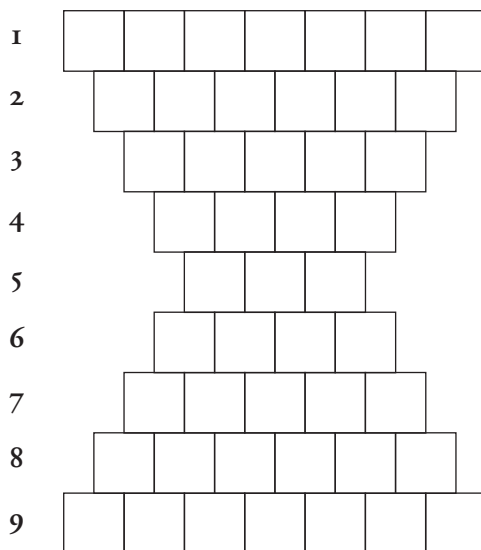
Pertsonak izen, abizen, kargu eta lanbidez identifikatu behar dira: *Itziar Gorrotxategi presidentea* eta ez **Gorrotxategi andrea*.

Zuzendari jauna formula saihestu, eta aukeratu hurrengo hiruren artean: *Zuzendaria* edo *zuzendari jaun/andrea* (generoa ez dakigunean), *zuzendari jauna* edo *zuzendari andrea* (generoa dakigunean).

Hitz gezidunak

	Fonetikaren oinarria	Ahamena	Norbait	Kronometroak	Gizon izena
	Limosnagile	Emagalduta	Musika nota	Bokala	
	Soka urka bilurdun			Errusiako ibaia	
	* Hegazti harraparia			Eskobatzeko tresna	
Elikagai	Elurra ...-... gozo-gozo		Nevadako hiria		
Lanbide	Arrainen arnas organo		Einstenioa		
				Alkohol edari	
				Atzizkia	
Erlijioso pertsiarra					Zerutiko ur
Aldapatsu					
		Azkena eta lehena	Pilota jokaldi		
		Mendebaldean, zen	Egur		
Janari ongailua			Tente		Uranioa
Bilkuratu			Harrapazak!		Uztailaren hasieran
				Enborraren mami	
				Röntgen	
Ukan, eduki		Orrazteko tresna			

Goitik behera

Aurkitu beharreko hitz bakoitza letra bat gehiago edo gutxiago duen aurreko edo ondoko hitzaren anagrama da.

1. Bereziki eraikuntzarako harria ateratzen den toki
2. Etekin, irabazi
3. Kolore mota
4. Zuberoako mendia, Euskal Herriko hirugarren garaiena
5. Leku horretan
6. Errioxako herria
7. Toki horretara
8. Harroputza
9. Oharpenak, oharkizunak

SOLUZIOAK

	K	I	B	O	N		E	U	R	I
	R	A	O	N	O		A	K		Z
	I	N	O	R	E		T	S	U	Z
	M	O	S	I	E		S	A	T	Z
	L	A	K	A	D		U	A	T	O
	S	I	L	A	R		I	T	Z	A
	L		M	I	B		A	Z	A	N
			B	I	Z		A	K	O	
			B	I	Z		P	G	A	
								B	A	

Goitik behera

1. Harrobi
2. Hobari
3. Horia
4. Orhi
5. Hor
6. Haro
7. Horra
8. Harroa
9. Oharrik

Hitz gezidunak

EMAKUMEEN KONTRAKO INDARKERIA

DINARRIZKO IKASTAROA

2021eko maiatzak 24 - ekainak 25

Modalitatea: online
Hizkuntza: euskara
Iraupena: 25 ordu, 5 aste
Matrikula epea: Apirilak 23
Ikasle Kopurua: 500

Q-epea VIII. BILTZARRA ABANGOARDIAKO ADIMENAK SEKTORE PUBLIKORAKO

2021eko maiatzaren 26

Vitoria-Gasteiz ► Europa Biltzar Jauregia
Maria de Maeztu entzunaretoa

PILAR KALTZADAK aurkeztuta

- 09:00-09:20** Q-epearen aurkezpena eta biltzarraren irekiera instituzionala
09:20-09:50 **SILVIAL LEAL**
Laugarren iraultza eta erakunde publikoentzat dituen aukerak
09:50-11:20 **Q-EPEAKO KIDEAK**
Esperientzia-mahaia. Euskadin adimen artifiziala eta blockchain teknologia aplikatuta: ikuspegi praktikoa
11:20-12:00 **ATSEDENALDIA**
12:00-12:30 **DONA PACE**
Adimen kognitiboa eta pentsamendu sortzailea ingurune aldakor batean
12:30-13:00 **PILAR JERICÓ**
Adimen emozionala erakunde publikoetan garatzeko gakoak
13:00-13:30 **Hizlarietako galdera-sorta / Eztabaida**

ADMINISTRAZIOA
EUSKARAZ

zure etxean doan jaso nahi baduzu,
idatzi helbide honetara:

IVAP

Donostia-San Sebastián 1
01010 Vitoria-Gasteiz
administrazioeuskaraz@ivap.eus

Abizenak

Izena

NAN/IFZ/ENA

Helbidea

Posta-kodea

Herria

Probintzia

Mugikorra

e-posta